

Kántás Balázs

KÖLTÉSZELET BÉLYEGEKEN

A KÖLTŐI SZÖVEG MINT MOTÍVUM A
FILATÉLIÁBAN

Az elektronikus bélyegkatalógus összeállítója, szerzője:

Dr. Kántás Balázs PhD
muzeológus, tudományos tanácsadó, Bélyegmúzeum
ORCID-azonosító: 0000-0003-0927-772X

ISBN 978-615-6740-40-3

Felelős kiadó:
Dr. Zsávolya Zoltán PhD

HUNGARICA ELECTRONICA
BUDAPEST, 2024

FILATÉLIA ÉS POÉZIS

TEMATIKUS FILATÉLIAI/MOTÍVUMFILATÉLIAI ESSZÉ EGY TEMATIKUS BÉLYEGKATALÓGUS ELÉ

Bár ez a vélemény meglehetősen szubjektív egy jelenleg éppen filatéliai területen dolgozó történész-muzeológus tollából, de a bélyeggyűjtés kétségtelenül máig az egyik legnagyobb változatosságot, szellemi és esztétikai élményt kínáló értelmiségi hobbi-tevékenységek közé tartozik annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben mind idehaza, mind a nemzetközi szintén kétségtelenül veszített a népszerűségéből. Ez még akkor is így van, ha világunk gyors fejlődése, digitalizációja és automatizációja a bélyeget, ezt a hagyományosan papíralapú, és a papírtól, mint médiumtól nyilván

természeténél fogva elválaszthatatlan dokumentum-/irat-/aprónyomtatvány-típust is új társadalmi kontextusba helyezi, új fajtáinak megjelenését idézi elő, és új társadalmi, hivatali, kulturális és esztétikai funkciókat kölcsönöz neki. Az 1840-től megjelent mintegy 600 ezer bélyeg (és számtalan egyéb filatéliai tárgy, összesen jóval több, mint egymillió objektum!) motívumokban és témákban gazdag, távoli országok történelmébe, hagyományaiba és kultúrájába betekintést engedő világa szinte kimeríthetetlen, és többek között az a csodálatos benne, hogy az újabb és újabb kibocsátások révén folyamatosan bővül. Az eredetileg kizárólag postai bérmentesítésre szolgáló, apró értékpapírok állami és magán postaszolgálatok általi folyamatos kibocsátása mára elsősorban inkább a gyűjtői igényeket szolgálja ki, új és új, sokszor egyre hivalkodóbb és formabontóbb grafikai tartalommal a hivatali okmányfunkció, postai

bérmentesítés helyett. Gyűjtésével, történetének, motívumainak és nyomdai, technikai előállításának tanulmányozásával pedig önálló történeti segédtudomány, a filatélia foglalkozik.¹ Ez nem csupán egy szép hobbi, hanem bizony, a történelem tudományának egy igen érdekes ága is, noha gyakorlásához elsősorban nem történészi végzettség, hanem érdeklődés, szorgalom és kitartás szükségesek...

Tematikus bélyeggyűjtésnek (ennek talán egy szűkebb területét pedig elsősorban Magyarországon motívumgyűjtésnek, illetve motívumfilatéliának – angolul jellemzően *topical philately*, *topical stamp collecting* vagy *thematic stamp collecting*) azt a filatéliai ágat, gyűjtési és érdeklődési területet nevezzük, amikor valaki csak egy

¹ James MACKAY, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, ford. HARSÁNYI Luca – IGNÁCZ Krisztián, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008.

témába tartozó bélyegeket gyűjt, illetve tanulmányoz.² Ide tartozik az eseményfilatélia is, amely évfordulókat, eseményeket (sportesemények, hadi események, születési évfordulók stb.) ábrázoló bélyegek gyűjtését jelenti. A tematikus filatéliát és a motívumfilatéliát régebben azonos gyűjtési területnek tekintették, mára azonban két önálló, egy tágabb és egy szűkebb filatéliai

² Magyarországon számos jó színvonalú motívumfilatéliai könyv, illetve tematikus kiállítási és egyéb katalógus megjelent. Például lásd:

ÁCS Imre, *Magyarország hadtörténelme bélyegeken*, Budapest, Honvéd Kiadó, 1998.

TOMAI Éva – ZOLTÁN János, *Vadászat régi képeslapokon*, Budapest, Officina Nova Kiadó, 1988.

TOMAI Éva – ZOLTÁN János, *Régi képeslapok mesélnek a vadászatról/Alte Ansichtskarten erzählen von der Jagd*, Budapest, Professio Kiadó, 2001.

Dr. ZOLTÁN János, *Vadászat bélyegeken*, Professio Kiadó, Budapest, 2002.

SZABÓ Jenő, *Bélyegrapszódia* [A Bélyegmúzeum zenét és zeneszerzőket megjelenítő bélyegekből készült, tematikus bélyegkiállításának katalógusa], Budapest, Bélyegmúzeum, 2015.

ágról van szó.³ A kettőt persze olykor nehéz elhatárolni egymástól, azonban a tematikus gyűjtés elvileg valamely (tágabb) témához kapcsolódó bélyegek és egyéb filatéliai tárgyak gyűjtését (pl. postatörténet, repüléstörténet, közlekedés stb.) jelenti, tehát a bélyegek tematikus alapon való gyűjtése és tanulmányozása az úgynevezett tematikus filatélia, és ha egy ilyen tágabb összefüggésrendszerbe sorolható bélyegeket gyűjtünk és tanulmányozunk, akkor tematikus filatelistának nevezhetjük magunkat, míg a motívumgyűjtés vagy motívumfilatélia a bélyegábra által megjelenített képre,

³ Erre egyébként a jeles magyar filatelista, Bánás Artúr, a Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége Tematikus Szakosztályának elnöke hívta fel a jelen esszé szerzőjének és a jelen tematikus katalógus összeállítójának a figyelmét, amelyért ez úton is köszönettel tartozik. A szerző cikkét a magyar motívumfilatélia történetének tárgykörében lásd: BÁNÁS Artúr, „*Hol tart valójában a tematikus filatélia?*”, *Bélyegvilág*, 2018/3, 6.

képi tartalomra, grafikára korlátozódik. Ha tehát például állatokat, vagy még korlátozottabban inkább adott rendszertani csoportba tartozó állatokat, növényeket, bizonyos típusú járműveket stb. megjelenítő bélyegeket gyűjtünk és tanulmányozunk, akkor tulajdonképpen motívumfilatelisták vagyunk.⁴ A motívum alapon történő bélyeggyűjtés témái és motívumai nyilván lehetnek állatok, növények, híres emberek, közlekedési eszközök, képzőművészeti alkotások, néprajzi csoportok és viseletek, vagy akár épületek és tájak is.⁵ A lehetőségek a bélyegek egyre több mindenre kiterjedő képi tartalmával együtt szinte végtelenek, a nagy mennyiségű megjelent bélyeg és bélyegváltozat okán pedig mindenképpen

⁴ NIKODÉM Gabriella – SZABÓ Jenő, *A magyar bélyeg története*, Budapest, Kossuth Kiadó Zrt., 2010, 145–154.

⁵ James MACKAY, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, ford. HARSÁNYI Luca – IGNÁCZ Krisztián, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008, 36–37.

ajánlatos, hogy aki egyszer a gyűjtésükre adja a fejét, az valamilyen módon, akár kibocsátó országra korlátozva, akár időszakra szorítkozva, akár tematikus, akár ezen belül motívumalapon behatárolja saját gyűjtői hobbijának területét, mert minden bélyeget összegyűjteni képtelenség – de teszem azt, még minden kutyát ábrázoló bélyeget összegyűjteni is szép feladat, hogy csak egy népszerű állatmotívumot emeljek ki...

A tematikus alapú, illetve szűkebben a motívum alapú bélyeggyűjtés majdnem egyidős magával a bélyeg, mint okmánytípus történetével. Amikor a 19. század végén a postaszolgálatok emberek, jellemzően állam- és kormányfők és történelmi személyiségek portréit, címereket ábrázoló és egyéb egyszínű, homogén grafikai tartalmú bélyegek kiadása helyett egyre inkább a színes, tematikus tartalmú és különböző motívumokat megjelenítő bélyegek kiadása mellett döntöttek, és a

bélyegek külleme, grafikai tartalma, képi elemei egyre változatosabbá és sokszínűbbé váltak, és egyre jobban elterjedt a bélyegek szerelmesei között a tematikus gyűjtés és a motívumgyűjtés. Az 1920-as évek végén a szemlélet kellően elfogadottá vált,⁶ és ez a bélyeggyűjtési ág a bélyegszakkönyvekben, filatéliai kiadványokban is egyre gyakrabban jelent meg, mint a filatélia egyre inkább önálló és egyre többek által igen nagyra értékelt részterülete.⁷ A Nemzetközi Filatéliai Szövetség (Fédération Internationale de Philatélie, FIP), a bélyeggyűjtés legrangosabb világszervezete ugyanakkor

⁶ Lásd a magyar szakirodalomban bővebben például:

HAJDU Endre, *Bélyeggyűjtés*, Budapest, Medicina Kiadó, 1970, 60–64.

Illetve: DABÓCZY András – GLATZ István – NAGY László – Dr. SZÖRÉNYI Miklós – VAS István, *A bélyeggyűjtés kézikönyve*, Budapest, Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége, 2004, 54–57.

⁷ Lásd bővebben: NIKODÉM Gabriella – SZABÓ Jenő, *A magyar bélyeg története*, Budapest, Kossuth Kiadó Zrt., 2010, 145–154.

mára csak a tágabb értelemben vett tematikus filatéliát (angolul: *topical philately* vagy *thematic philately*, franciául: *philatélie thématique*, németül viszont: *Motivphilatelie* vagy *thematische Philatelie*, a két kifejezés nagyjából ugyanazt jelenti) ismeri el önálló filatéliai versenyszakágnak, csak és kizárólag motívum alapú filatéliai anyaggal nem is igazán lehet nemzetközi bélyegkiállításokra benevezni.⁸ A Nemzetközi Filatéliai Szövetség, a FIP értelemszerűen maga is fenntart egy tematikus szakbizottságot. A rangos nemzetközi szakmai szervezet honlapján az alábbi definíció olvasható:

„A tematikus filatélia olyan bélyegek és egyéb filatéliai tárgyak gyűjtése, amelyek egy témát illusztrálnak, dolgoznak fel: madarak, foci, történelem, művészet,

⁸ Erre többek között dr. Rill Attila hívta fel a figyelmet a MABÉOSZ levelezőlistáján, amiért ezúton is köszönet illeti.

életmód, fák stb. A téma (theme) kifejezésnek itt dinamikus jelentése van, amely a gyűjtő általi személyes kidolgozását jelenti, aki egy teljes történetet épít az adott téma köré.

Valaha a bélyeggyűjtemények egy ország vagy országcsoport bélyegeiből álltak. A bélyegeket általában a kibocsátás dátumának sorrendjében mutatták be. Ez ma már nincs így. A tematikus gyűjtemény a lehető legszélesebb körű filatéliai anyagból áll, a postigazgatások lehető legszélesebb köréből, mindenféle időbeli megkötés nélkül. Minden egyes kiválasztott tételnek kapcsolódnia kell a témához, és azokat legmegfelelőbb sorrendben kell elrendezni, hogy elmeséljék a történetet.

A történet vázlata tervként (plan) kerül bemutatásra, amely a téma kialakulásának lépéseit mutatja be. A terv hasonló egy könyv

tartalomjegyzékéhez, és általában fejezetek és alfejezetek szerint szerveződik, amelyek láthatóvá teszik a történet logikus folyását egy világos és következetes szál mentén.”⁹

Ebből is látszik, hogy a tematikus filatélia egy tágabb, komplexebb, a gyűjtők számára nagyobb kreativitást és szellemi mozgásteret jelentő keretet jelent, míg a motívumfilatélia leginkább azonos bélyegábrát tartalmazó bélyegek gyűjtését (és tanulmányozását) jelenti, és inkább az adott filatéliai tárgy szűkebb vizuális, grafikai tartalomra koncentrál, nem annyira az egyes filatéliai tárgyak közötti lehetséges, komplex tematikai kapcsolatokra. Míg a tematikus filatélia versenyszakág, addig a motívumfilatélia, mondhatjuk akár némi

⁹ *What is Thematic Philately?*. A Nemzetközi Filatéliai Szövetség honlapja.

<http://www.fipthematicphilately.org/what.html>

Letöltés ideje: 2023. december 16.

leértékeléssel, leginkább egy szűkebb gyűjtési területet jelent. Úgy 30–40 évvel ezelőtt a kettő még azonos volt, mára azonban a motívumfilatélia úgy látszik, a professzionálisabb bélyeggyűjtők szemében meghaladottá vált, köszönhetően a bélyegek egyre heterogénebb grafikai tartalmának, egyre nagyobb számának, és a köztük felfedezhető (vagy akár megalkotható) egyre komplexebb összefüggések rendszerének. A professzionális, bélyegkiállításokon is induló gyűjtők jellemzően a tematikus filatéliát ismerik inkább, a motívumgyűjtést pedig mára sokan egy kevésbé komplex területnek gondolják. Ezzel együtt művelődéstörténeti szempontból nyilván mindkét megközelítés igen érdekes lehet, hiszen a bélyeg nem csupán egy értékpapír, hanem sokszorosított kisgrafikai műalkotás, és egyúttal elsődleges történeti forrás, amely mindig komplex összefüggéseket árul el a kibocsátó

ország kultúrájáról, történelméről, művészetéről. Ily módon a motívumbélyegek szisztematikus tanulmányozása is nem várt, új művelődéstörténeti összefüggések felfedezéséhez vezethet el...

A motívumbélyeg-gyűjtés, majd mára inkább a tematikus bélyeggyűjtés történetének igen fontos állomása volt, amikor 1949-ben megalakult az Amerikai Tematikus Szövetség vagy Amerikai Tematikus/Motívumfilatéliai Szövetség (*ATA, American Topical Association*), és a szervezet elsődleges szakmai célja lett, hogy folyamatosan frissített témajegyzéket biztosítson a különböző motívumokat ábrázoló, illetve különböző témák szerint csoportosítható bélyegekről a gyűjtők számára. Ma az ATA tagjainak száma meghaladja az 50 000–60 000-et, tagjai több mint száz országból kerülnek ki, és időről időre részletes kiadványokat jelentet meg széles témakörben. Napjainkban is ez a

motívumfilatélia, illetve a tematikus bélyeggyűjtés egyik legnagyobb és legrangosabb, bár amerikai székhelyű, de lényegében nemzetközi szinten jelenlevő és működő szakmai szervezete, és jelentős segítséget nyújt a tematikus bélyeggyűjtőknek, bárhol is éljenek és gyűjtsenek bélyeget a világon.¹⁰

Napjainkban a legnagyobb nemzetközi bélyegkatalógusok kiadói már külön a tematikus- és motívumgyűjtőknek szánt tematikus, illetve szűkebb értelemben vett motívumkatalógusok kiadásával is foglalkoznak, amelyek természetesen színes bélyegillusztrációkat tartalmaznak a bélyegek világában

¹⁰ A szervezet honlapját lásd: <https://americantopical.org/>
Letöltés ideje: 2023. november 17.

való eligazodáshoz.¹¹ (Ha úgy tetszik, a jelen motívumfilatéliai kiadvány is felfogható és értékelhető egy motívum alapú, válogatott elektronikus bélyegkatalógusként). Mára ezenfelül hagyománnyá váltak a motívumgyűjtők számára rendezett versenyek, a tematikus filatélia pedig szerencsére mára önálló bélyegkiállítási versenyszakággá emelkedett.¹²

A Wikipédia vonatkozó magyar nyelvű, részletes szócikke többek között az alábbi motívumfilatéliai területeket sorolja fel leggyakoribbként:

¹¹ A *Michel* német kiadású bélyegkatalógusnak többek között vannak például motívumkatalógusai is, amelyeket a cég időről időre kiad. Lásd többek között: <https://www.schaubek.de/MICHEL-thematic-catalogues>

Letöltés ideje: 2023. november 17.

¹² NIKODÉM Gabriella – SZABÓ Jenő, *A magyar bélyeg története*, Budapest, Kossuth Kiadó Zrt., 2010, 145–154.

„Számos elterjedt motívum létezik ebben a körben. A tematikus bélyeggyűjtés témáját a motívumgyűjtő választja ki, viszont a bélyegek változatossága miatt figyelnie kell arra, hogy ne túl széles körben gyűjtsön bélyegeket (pl. madarakat), hanem korlátozódjon le a gyűjtés alkategóriákra (pl. vörösbegyek, pingvinek, sasok).

A széleskörűbb motívumok a következők:

- állatok – madarak, lovak, macskák, kutyák, halak, rovarok (lepkék), pókok, kagylók, rákok, kígyók, gyíkok*
- növények – virágok, fák, gyümölcsök*
- gombák*
- járművek – vasút, hajók és vitorlák, autók, repülőgépek, léggömbök*
- híres emberek – fizikusok, kémikusok, feltalálók, nők, írók, költők, festők, fáraók stb.*

- *épületek, építmények*
- *tájak, tájképek, földrészek – Antarktisz*
- *sport – sportolók, olimpiai játékok, labdajátékok, vb-k*
- *csillagászat, űr, űrhajósok (Apollo-program), égitestek*
- *festmények – portrék, aktok, híres emberek festményeken*
- *kultúra; népek, hagyományok, szokások, népviseletek, vallások; szimbólumok; táncok*
- *edények, szobrok, tárgyak, kincsek, érmék*
- *jeles napok - karácsony, húsvét, Valentin-nap*
- *címerek, zászlók, térképek*
- *postatörténet, bélyeg a bélyegen*
- *ifjúság - játékok, mesék, rajzfilmek, képregények, gyermekrajzok*
- *cserkészlet*

- *EUROPA-bélyegek*¹³

A tematikus filatélia, és azon belül persze a szűkebb motívumfilatélia egyik – és kétségtelenül a gyűjtők körében máig legnépszerűbb – ága az élővilág-motívumokat, állatokat, növényeket, természeti környezetet ábrázoló bélyegek gyűjtése. (Az állatok pedig talán valamivel népszerűbbek a tematikus bélyeggyűjtők körében, mint a növények.) A motívum alapú bélyeggyűjtésnek tehát a flóra és fauna tematikájú bélyegek adják nemzetközi szinten is az egyik

¹³ Tematikus bélyeggyűjtés – Wikipédia-szócikk.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Tematikus_b%C3%A9lyeggy%C5%B1jt%C3%A9s

Letöltés ideje: 2023. november 16.

leggazdagabb, legjelentékenyebb és legnépszerűbb területét.¹⁴

Itt pedig el is érkeztünk a jelen rövid motívumfilatéliai/tematikus filatéliai (a definíciókkal a szerző próbált vigyázni, de nem biztos, hogy minden esetben sikerült neki) esszé és elektronikus katalógus témájához, a kalligráfiához. A kalligráfia (a görög καλλος kallos = „szépség” és a γραφος grafosz = „írás” szavakból) nem más, mint a díszes, szép (folyó) kézírás, illetve ennek művészi fokú, mesteri szintű gyakorlása. A köznyelvben persze kalligrafikus írásnak szokás nevezni azt a rendezett, szabályos folyó vagy folyamatos zsinórirást, amelynek többféle változata van, és sajnos, a digitális írás elterjedésének és a kézírás háttérbe szorulásának köszönhetően már jelenleg mindegyik kiveszőfélben van.

¹⁴ NIKODÉM Gabriella – SZABÓ Jenő, *A magyar bélyeg története*. i. m.

Az európai kalligráfia művészetének gyökerei természetesen még a görög és római írnokok korába nyúlnak vissza, a Bibliát másoló és képekkel, iniciálékkal gazdagító középkori szerzetesekkel a virágkorát élte egészen a könyvnyomtatás 15. században való feltalálásáig. A 19. század végén William Morris és a híres Arts and Crafts (Művészet és Mesterségek) Mozgalom újra felfedezte és népszerűsítette a kalligráfiát, mint művészeti ágat. A mindennapi életben a kézírás visszaszorulásával a kalligráfiát, a díszesen megírt szövegek elkészítését ma már az európai és angolszász kultúrkörben főleg csak speciális alkalmakkor gyakorolják, meghívók, diplomák, gyászjelentések, névre szóló oklevelek és hasonló okmányok, egyéb ünnepélyes céllal megszülető dokumentumok kerülnek ki a kalligráfia mai mesterei keze alól. A kínai és a kelet-ázsiai kalligráfia eszköze elsősorban az ecset, amelynek segítségével az

írnok szintén folyamatosan tudja a jeleket főleg rizspapírra vagy selyemre írni. A kínai írásjegyek elnenevezése hanzi, a japánoké kandzsi, a koreaiaké handzsa. A kalligráfiát ezeken a távol-keleti kultúrákban igen fontos és magas szintű művészetnek tartják a mai napig, és része a legkifinomultabb ázsiai festőművészetnek is. Egészen más művészeti szintet képvisel tehát, mint az európai kultúrában, ahol mára leginkább alkalmazott művészeti, iparművészeti ággként tekintenek rá. A kalligráfiát vagy folyamatos mozdulatokra épülő szép kézírást például a japán gyerekek már az iskolában tanulják sok éven át, része a helyi általános oktatásnak, ugyanis a japánok írásjelei komplex fogalmakat takarnak, képileg is reprezentálnak valamit, és a hangalak mellett a gyerekek így rögzítik a jel előállításához szükséges finommotorikus kézmozgás részleteit nemcsak a fejükben, de az izmaikban,

idegrendszerükben is. A Közel-Keleten a muzulmán vallást követő kultúra(k)ban is nagyon kedvelt a kalligráfia, és itt is igen komoly művészi teljesítménynek és az isteni inspiráció szolgálojának tartják. A kézírás elidegentíthetetlenül szerves része az iszlám filozófiának és vallásnak, amelynek számos ága nem, vagy csak korlátozottan engedte és engedi meg emberek és általában a világ képi ábrázolását, így szinte olvashatatlanul túldíszített, réztárgyakba vésett vagy falakat díszítő írásban bontakoztatták ki magukat a díszítő kedvű írástudók. Az iszlám művészetben ez a nonfiguratív képzőművészeti műnem tehát vallás- és kultúrtörténeti okok miatt tulajdonképpen a figurális művészetek helyét foglalta el, az ábrázolás tilalma, az úgynevezett anikonizmus miatt az írás pedig majdhogynem a nyugati képzőművészetben megszokott ikonográfia, képi ábrázolásmód szintjén áll. Ilyen művészi kalligráfia

például a tuğra, a muszlim szultánok pecsétje is,¹⁵ de a sort még számos hasonló példával folytathatnánk...

Mivel a kalligráfia témájának hatalmas kultúrtörténete és szakirodalma van, úgy gondolom, elégséges, ha egy elsősorban motívumbélyegek körül forgó, ismeretterjesztő jellegű katalógus bevezetőjében – némi vállalt szubjektivitással – csak a kalligráfia legfontosabb és leggazdagabb ágait, az iszlám/arab, a japán és a kínai művészi írást ismertetem, szinte lexikonszócikk-szerű tömrséggel és tárgyilagossággal. Európában is három kultúrkör kalligrafikus művészetével találkozunk a leggyakrabban – többnyire egzoikumként és a populáris kultúrán keresztül is, bár jelentős hatást gyakoroltak a modern és a kortárs európai

¹⁵ Kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Kalligr%C3%A1fia>
Letöltés ideje: 2024. január 19.

képzőművészetre is –, és nem meglepő módon a világ bélyegein is legtöbbször iszlám, kínai és japán (vagy e kultúrák írásrendszereivel írott egyéb közel-keleti és ázsiai) kalligrafikus írásképek jelennek meg. Miként az szintén nem meglepő, a kalligráfiát, a formai írásművészetet mint motívumot tartalmazó bélyegek igen nagy részét is az arab országokban, Kínában és Japánban, illetve a kínai és a japán kultúrkörökhöz szorosan kötődő egyéb Ázsiai országokban, például Dél-Koreában, Thaiföldön, Malajziában, Indonéziában, Vietnámban stb. bocsátották ki...

Az iszlám/arab/muszlim kalligráfia (arab nyelven: *khatt*) az arab írásjegyek és az ezekkel leírt szöveg művészi ábrázolását, megjelenítését jelenti. Az arab, oszmán-török, perzsa és urdu szövegek megformálása a közös iszlám vallási és kulturális örökségre vezethető vissza. Fejlődése szorosan kötődik az iszlám vallás szent

szövegéhez, az isteni kinyilatkoztatásnak tekintett *Korán*hoz. Bár Mohamed próféta ezt a szöveget elvileg Isten által kimondott szó formájában ismerte meg, ennek írásbeli rögzítése a tartalomhoz híven magasztos formát követelt meg. Sokan az arab művészet legnemesebb fajtájának tartják, mert ez hozza közelebb Isten szavát a hívő emberekhez. A képírásos kínai írásjegyektől eltérően az arab írásjelek teljesen fonetikusak, figuratív, fogalmakra utaló gyökerek nélkül. A kalligrafikus jelleget az írásjelek kötése, ritmusa és folyamatossága biztosítja.¹⁶

Az arab írás egyébként a szír vagy nabateus ábécéből származik, amely korban jóval megelőzi az iszlám vallás és kultúra keletkezését. Az írás

¹⁶ Iszlám kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Iszl%C3%A1m_kalligr%C3%A1fia

Letöltés ideje: 2024. január 20.

Lásd bővebben: Annemarie SCHIMMEL, *Calligraphy and Islamic Culture*, London, I. B. Tauris, 1990.

meglehetősen kezdetleges jellegű volt, nagy betűkkel írták. A 7. században a sémi írásokhoz hasonlóan a 28 arab írásjegy között még nem lehetett találni magánhangzót, így néhány szó jelentését és alakját az azonos mássalhangzó-gyökök miatt csak a kontextusból lehetett kitalálni. Az arab ábécé gyakorlatilag nagybetűk nélküli kurzív írás, azonban a legtöbb betűnek négy alakja van, attól függően, hogy a szó elején, közepén, végén vagy önállóan állnak-e, illetve hogy köthető-ek éppen balra. Az arab írás ugyanis a héberhez hasonlóan jobbról balra halad, és természetesen a betűk kötése is ehhez igazodik. Bár jobbról mindegyik írásjel köthető, balról néhányuk nem, ezért a folyamatos szövegben ilyen esetekben szünetek keletkeznek. Léteznek arab mássalhangzók, amelyek hosszú magánhangzók értékeivel is bírnak, ám a rövid magánhangzókra szinte mindig csak a szöveg kontextusa utal. Az írás fejlődése során a pontos

érthetőség érdekében bevezették a mellékjelek használatát, először például a pontokat az egymással könnyen összetéveszthető betűalakok megkülönböztetésére (pl. a 'b': ب és a 't': ت).¹⁷

Mivel a figurális ábrázolás tilalma több, a muszlim vallást szigorúan értelmező területen és kultúrában fennállt, és fennáll ma is, a díszítőművészet elsődleges formája értelemszerűen a kalligráfia maradt. Az építészet esetében falfestményekkel, csempe- és mozaikkirakásokkal értek el dekoratív hatást. Muszlim városok tucatjaiban alapítottak kalligráfiai műhelyeket, ahol jórészt a vallás szent szövegét, a *Koránt* másolták, illetve ehhez kapcsolódó kommentárokat és

¹⁷ Iszlám kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.
Annemarie SCHIMMEL, *Calligraphy and Islamic Culture*.

magyarázatokot írtak és másoltak...¹⁸ Az iszlám kalligrafikus művészet alapja ma is a *Korán*.

Áttérve a japán kalligráfiára, amelyet Japánban 書道, azaz *sodó* néven ismernek, és a két tagból álló szó jelentése *az írás útja*, a japán társadalomban önálló és magas szintű művészeti ággként van jelen, és a képzőművészet teljesen önálló műfaját képviseli. A kifejezés tükrözi, hogy a japánok a kalligráfiára a tudatosság művészeteként és a szellemi fejlődés útjaként tekintenek. Tapasztalat útján kevésbé lehet elsajátítani, inkább az érzelmre kell ráhagyatkozni, az írás pedig – sem tartalmi, sem formai jegyeit illetően – ily módon nem annyira tudatos erőfeszítés által születik.¹⁹

¹⁸ Iszlám kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

Annemarie SCHIMMEL, *Calligraphy and Islamic Culture*.

¹⁹ Japán kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Jap%C3%A1n_kalligr%C3%A1fia

Letöltés ideje: 2024. január 21.

Sokáig nagy tisztelet övezte a 4. századi kínai kalligráfust, Vang Hszi-csét, de a japán írásrendszer kialakulása után japán stílusú alkotások is születtek a kalligráfusok keze által. A japán kalligráfia alapvetően kandzsikat (logogramokat) ír le, de a hiragana és katakana elnevezésű, szótagokat jelölő írásjelek is leírhatók kalligrafikusan.²⁰

Kezdetben természetesen a japán sem volt írástudó kultúra. Az írás, és vele együtt a kalligráfia a kínai írásjegyek átvételével kezdődött az 5. század elején, amikor a kínai írásrendszer már rég kifejlődött, és kezdett

Lásd bővebben a témában: Yuriho NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*, New York, Weatherhill, 1973.

²⁰ Japán kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

Yuriho NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*

elterjedni Ázsiában. A kínai írásrendszernek a japán nyelvre való adaptálása nagy problémát jelentett, mivel a japán nyelv és nyelvtan nagyon különbözik a kínaitól. A japán agglutináló (ragozó) nyelv, ami azt jelenti, hogy a ragok a magyarhoz hasonlóan a szavak mögé kerülnek, így szükség volt olyan elemekre is, amelyek jelzik ezeket a ragozásokat. A kínai ellenben monoszillabikus izoláló nyelv, ahol a szavak jellemzően egyetlen szótagból állnak, nem ragozhatók, írásrendszerében pedig egy írásjel egy egyszótagú szót, kifejezést jelöl. Ez a fontos különbség oda vezetett, hogy egyes kínai karaktereket jelentésükre való tekintet nélkül, csak a hangzás alapján kezdtek el használni a ragozáshoz a japán írásrendszerben. Ezek később leegyszerűsödtek, szótagokként kezdtek funkcionálni, és így alakult ki 9. században a kana írás (仮名), amelyet mind a mai napig szótagírásként használnak

Japánban. A 11. században ez az írásrendszer már egyedi japán jellegű kalligráfiai formaként jelent meg.²¹

A legfontosabb esemény azonban a japán írásrendszer és kalligráfia történetében 10. században történt: kialakult a va-jó sodó (和様書道, jelentése: japán stílusú kalligráfia). Ezt a stílust eredetileg a híres buddhista szerzetes és kiváló kalligráfus, Kúikai hozta létre. Ettől a kortól vált elfogadhatóvá, hogy a kínai esztétikától eltérő elemek is belekerüljenek a japán irodalomba és kalligráfiába. A Kamakura-korszak (1185–1333) alatt az írás művészetét erősen befolyásolta a zen buddhizmus vallási és filozófiai gondolkodási irányzata. A zen kalligráfiát bokuszekinek (墨跡) nevezik, amely formailag inkább szabadabb, valamint lazább szabályokat követ, és érzelmekben nagyon gazdag kalligráfiai írásmód.

²¹ Japán kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.
Yurijo NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*.

Pont amiatt, hogy nem követi különösebben a szabályokat, a bokuszeki kalligráfia nagyon absztrakt is tud lenni, a forma pedig el tud különülni a tartalomtól.²²

A két alapvető kalligráfiai stílus (va-jó és kara-jó) iskolái egészen az Edo-korig (1603–1868) békésen éltek egymás mellett. A 17. század elejétől azonban erős kulturális és gazdasági izoláltság jellemezte a szigetországot, és a kalligráfiában is megerősödtek a japán kulturális elemek. Ezekben az években egy újabb stílus alakult ki: oie-rjú (御家流, jelentése: a nemes családok stílusa), amelyet a szamuráj családok kalligráfiai stílusának is neveznek. Ez műveltséget szeretett volna adni a középosztályba tartozó családok gyermekeinek. A legfontosabb dolog, amit tanítottak, az írás és az olvasás elsajátítása volt. A gyerekek a tanárok által készített minta

²² Japán kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.
Yurijo NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*.

(手本, tehon) alapján gyakorolták az írást. Ez a tanulási módszer még a mai napig is megfigyelhető a japán kalligráfiában, amelyet, mint említettük, a közoktatásban tanítanak.²³

Az Edo-kor végére Japán újra megnyílt a külföld felé, így a kara-jó technikát is ismét alkalmazni kezdték a kalligráfiában is. A különböző kalligráfiai alapstílusok megtanulása (mint például a gjóso, szóso, reiso, vagy tenso stílus) is népszerűvé vált a professzionális kalligráfusok körében.²⁴

Mivel Japán a mai napig nagyon hagyománytisztelő társadalom, a japán közoktatás ma is előírja a kalligráfia művelését az elemi iskolákban. Az órák a japán iskolarendszer szerinti harmadik osztálytól kezdődnek. A

²³ Japán kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

Yurijo NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*.

²⁴ Yurijo NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*.

japán középiskolákban a kalligráfia a zene és a festészet mellett a választható tantárgyak egyike, de igen sok diák nagyon szívesen tanulja, mivel szerves része a japán kultúrának és művészetnek. Egyetemeken, például a bölcsész tudományi karokon kalligráfiával kapcsolatos előadások és gyakorlatok is vannak. Néhány egyetemen van különálló kalligráfia tanszék is, amelyek elsősorban a kalligráfia-tanárképzésre fektetik a hangsúlyt – tehát olyan művészeti ágról beszélünk a képzőművészetben belül, amelyből Japánban főiskolai vagy egyetemi diplomát is lehet szerezni, ez pedig mindenképpen jelzi a szép művészeti ág presztízsét a japán kultúrán belül. A japán kalligráfia sok nyugati művészt elbűvölt és megihletett az évszázadok során. Legtöbbjük maguk is kalligráfusok voltak, de közöttük voltak neves

képzőművészek is, akik tanulmányozták és gyakorolták a kalligráfiát párhuzamosan a saját művészetükkel.²⁵

Áttérve a keleti kultúrák közül a harmadik, a kalligráfiában is nagyot alkotó nemzetre, a kínai kalligráfiát (su-fa 書法 / 书法), vagyis az „írás szabályát” ugyanolyan elismert és nagy megbecsülésnek örvendő hagyományos művészeti formának tekintik Kínában, mint például a festészetet, a költészetet és a zenét. A kínai és a japán kultúra ebben is hasonlít, de évezredek keresztül komoly hatást gyakoroltak egymásra, mint azt fentebb már említettem. A kínai kalligráfia nem képzelhető el az írás nélkül, hiszen az írásjegyek, szövegek művészi megformálásával az írást szervesen felhasználó alkotófolyamat, illetve az ennek eredményeképpen

²⁵ Japán kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.
Yurijo NAKATA, *The Japanese Art of Calligraphy*.

létrejövő műalkotás. Az írott mű a kínai kultúrában nem csupán tartalmát, de formáját tekintve is műalkotás. A kalligráfiára is érvényesek az írás, az írásjegyek megformálásának, kialakításának alapvető szabályai, de igazán művészi szinten a kalligráfia esztétikáját éppen ezektől a szabályoktól való, ám egyéni rendszerben értelmezhető eltérések adják. A kínai kalligráfia előszeretettel alkalmazza az úgynevezett aszimmetrikus egyensúlyt, akár egy-egy írásjegy egyedi megrajzolásánál, akár az egész, nagyobb kompozícióban.²⁶

A kínai kalligráfia leggyakrabban alkalmazott művészetként jelenik meg, amikor is az írástudók körében

²⁶ Kínai kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%ADnai_kalligr%C3%A1fia

Letöltés ideje: 2024. január 23.

Lásd bővebben: Edoardo FAZZIOLI, *Chinese Calligraphy. From Pictograph to Ideogram : the History of 214 Essential Chinese/Japanese Characters*, New York, Abbewille Press, 1987.

vagy a hivatalos életben használt iratok díszesebb kivitelezése a cél, ily módon pedig igen nagy társadalmi és hivatali jelentőséggel, és persze egyúttal presztízzsel is bír. A kalligráfia megjelenhet mind a mai napig az okmányokon, hivatalos iratokon, díszfeliratokon, magán- és közintézményekben, cégek, hirdetések és reklámok szövegében. Ma egyszerre képezi a magas és a hétköznapi, alkalmazott művészet és populáris kultúra részét, ám e kettő a kínai kultúrában nem különül el úgy egymástól, mint a nyugati világban. A kalligráfia helyzetét ezért inkább vertikálisan, mint horizontálisan kell elképzelni a kínai társadalomban – nem egy bizonyos réteg kiváltsága, hanem az aljától a csúcsáig áthatja a társadalmat. A régi időkben a kalligráfia gyakori eszköze

volt a kőbe vésett emlékfeliratoknak is, ami kivételes szaktudást igényelt a vésnök-kalligráfusok részéről.²⁷

A kínai kalligráfia elképzelhetetlen a kínai írás igen bonyolult, több éves tanulási folyamatot igénylő szabályainak tökéletes ismerete nélkül. Mesteri szinten bármilyen artisztikus legyen is egy-egy kalligráfus mester írásképe, valamennyi alkotásnak az alapja az írásjegyek alapvető felépítésének, szerkesztésének a merev, következetes és igen nehezen megtanulható szabályrendszere. Az írásjegy megszerkesztése során, már az írástanulás legelején elsajátított vonásirányok és vonássorrend szent és sérthetetlen szabályai a kínai kalligráfiának is. Nem véletlen, hogy a kalligráfia kínai elnevezésében nem a művészet (ji-su 藝術 / 艺术) szó szerepel, hanem a szabály, törvény jelentésű fa (法). A

²⁷ Kínai kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

szabály- és mintakövetés, illetve a tradíciókhoz történő alázatos alkalmazkodás a kínai kalligráfia meghatározó tulajdonsága, e nélkül semmi nem lehetséges a kínai írásban és írásművészetben.²⁸

A kínai kalligráfiában létrehozott íráskép – a vonalrajzhoz hasonlóan – azáltal válik esztétikai jelenséggé, és szépségként értelmezhető és befogadható, művészeti alkotássá, hogy végső soron magának az emberi mozgásnak a lenyomata. A műalkotás összbenyomását a kompozíció, az egész szerkezet felépítése, egyensúlya, harmóniája, arányai és egysége együttesen adják meg. A kalligráfiának a művészi szintű művelése során született alkotásaiban is mindig

²⁸ Kínai kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

Edoardo FAZZIOLI, *Chinese Calligraphy. From Pictograph to Ideogram : the History of 214 Essential Chinese/Japanese Characters.*

megjelennek az egyéni jellegzetességek, a létrejövő mű magának az ember személyiségének a lenyomata. Amíg a szabályos írásban a tradíciókhoz való alkalmazkodás, az utánzás a követelmény, addig a művészi kalligráfia igazi értékét épp a szabályoktól való apró eltérések, az egyéni lelemények adják, már amennyiben azok rendszert alkotnak, és ezek csakugyan a kalligráfus egyéniségének, személyiségének arculatát rajzolják meg...²⁹

Jelen elektronikus filatéliai szakkönyv szerzője eredetileg lírával (is) foglalkozó irodalomtörténész, a közölt bélyegek témája pedig a költészet. Helye van talán annak, hogy a szerkesztő egy korábbi rövid esszójét is közreadja a költészet definíciójának kísérletével, amely szerint: „A VERS ÉL, A SZERZŐ NEM KEVÉSBÉ”. Annyian

²⁹ Kínai kalligráfia – magyar nyelvű Wikipédia-szócikk.

Edoardo FAZZIOLI, *Chinese Calligraphy. From Pictograph to Ideogram : the History of 214 Essential Chinese/Japanese Characters.*

próbálták már meghatározni a vers ismérveit, funkcióját, lényegét, hogy tulajdonképpen talán felesleges bármit is leírni e témában, újat mondani pedig végképp nehéz vállalkozás. Sok minden függ persze attól, hogy az ember irodalomtudósként, alkotóként, vagy csupán (átlag)olvasóként közelít a vershez, mint olyanhoz, és próbálja meg valamiképpen megragadni, meghatározni azt. Ahány ember, annyi (vers)olvasási / írási módszer, és annyiféle versdefiníció. És persze ahány vers, annyiszor végtelen, de legalábbis szinte megszámlálhatatlanul sokféle, egymással összeegyeztethető és egymásnak ellentmondó, különböző szintű olvasat, interpretációs lehetőség.

A spanyolviaszt nyilvánvalóan a jelen szövszenet sem fogja feltalálni. Annyira vállalkozik csupán, hogy szubjektív, ugyanakkor szándéka szerint józan véleményt közöl arról, mi is lehet az a vers, hogyan működik, illetve

mi kellene, hogy a célja legyen, azt is inkább az időnként versszerű szövegeket író ember (nevezzük költőnek?), s valamivel kevésbé a hivatásos olvasó, kritikus, irodalomtörténész perspektívájából.

Annyi mindenképpen bizonyos, hogy a vers nyelvi produktum. Ritmikus szöveg, mégpedig olyan ritmikus szöveg, amely tömörítve, metaforákon, áttételes jelentéstartalmakon keresztül közöl valamit. Amennyiben élő, tehát működőképes, esztétikai értelemben véve értékes versről beszélünk (le kell szögeznünk, hogy ennek meghatározása is igencsak szubjektív, s természetesen léteznek nem működőképes, urambocsá rossz versek is, melyek ugyan versek, de nem sokat érünk velük – sőt, a születő verseknek talán többsége ilyen), akkor a vers olyan szöveg, amely a prózánál tömörebben, s általában rövid terjedelemben nyilatkozik meg, mégpedig oly módon, hogy a mindenkori olvasóra többé-kevésbé

hatást gyakorol. Jó esetben a vers nem didaktikus. A prózával ellentétben műfaji sajátossága kellene legyen, hogy csak annyit mond el és annyi szóban, amennyit feltétlenül szükséges, a mindenkori befogadót pedig tovább-gondolkodásra, értelmezésre készíteti. Általában rövidebb terjedelmű szövegekről beszélünk, persze nem feltétlenül kell a verset terjedelme alapján definiálnunk. A vers a kommunikáció egy igencsak magas szintű és komplex, kódolt formája – verset általában különösen szenzitív, a puszta szavak mögé látni képes emberek olvasnak és értelmeznek, így sajnos talán el kell vetnünk azt az állítást, hogy a magasabb szinten megszólalni képes versek mindenki számára érthetőek lennének. Léteznek persze az értelmezésnek különböző rétegei, illetve léteznek alkalmi, adott esetben propagandacéllal íródott versek, ám abban talán majdnem mindenki egyetért,

hogy ezek esztétikai színvonala igencsak kétes lehet, igaz, ezt a műfajt is lehet igen magas szinten gyakorolni.

Mi határozza tehát meg a verset? A téma, a forma, a tartalom? Minden valószínűség szerint egyik sem, hiszen bármilyen témában, formában és tartalommal lehetséges remek verseket írni – sokkal inkább a nyelv eredeti, egyéni, kreatív módon történő használatáról beszélhetünk. Erre pedig nincs bevett, száz százalékig érvényes recept, még akkor sem, ha a versírás sok technikai eleme köztudottan tanulható. Léteznek panelekből, közhelyekből építkező versek is, ezekről azonban úgy gondolom, vajmi kevéssé érdeemesek arra, hogy beszéljünk róluk. A jó versek – persze hangsúlyozottan különböző szinteken – olyan módon szólalnak meg, ahogyan előtte addig egyetlen szöveg sem szólalt meg, úgy, olyan költői képek, szófordulatok, szókapcsolatok által közölnek valamit, amit addig más

abban a formában nem közölt. Ezzel persze még mindig vajmi keveset mondtunk – a gyakorlatban a versek sikeressége szinte mindig az egyéni esetektől, illetve egyéni befogadói reakcióktól is függ. Bevett módszer tehát semmiképp sincs arra, miként kell jó, eredeti hangon megszólaló verset írni. Erre a költő vagy képes, vagy nem, annyi azonban mindenképpen igazolódni látszik a gyakorlatból, hogy nem az számít, miről írunk, hanem hogy hogyan is tesszük mindezt, és a nyelv adott vers keretében általunk megteremtett egyéni használati módja mennyire képes megszólítani valaki mást, akiről feltételezzük, hogy viszonylag magas szinten képes műalkotások befogadására.

De hogyan is keletkezik a vers, ha már nagyjából van valamiféle vázlatos elképzelésünk arról, voltaképpen micsoda egyáltalán? Minden valószínűség szerint erre is többféle válasz létezik, a legracionálisabb, legpóriasabb

megfogalmazás azonban valahogy így szól: a költő, a nyelv egyéni és kreatív használatára képes ember a külvilág általa észlelt jelenségeiből, saját életeményeiből, az őt foglalkoztató problémákból kiindulva valamilyen módon tollat, pontosabban a mai technicizált világban inkább laptopot ragad, és viszonylag tömör, zárt, áttételes jelentéselemeket tartalmazó szöveget produkál, saját gondolatai / érzései rögzítésének, illetve azok másoknak történő továbbadásának céljából. Az így keletkező szöveg optimális esetben bír egy esztétikai funkcióval – tehát gyönyörködteti a befogadót; illetve egy didaktikai funkcióval, azaz „tanítja” a befogadót, no nem a szó erőltetett, negatív értelmében didaktikus, miként azt fentebb leszögeztük, mindenesetre, ha nem is tanítja meg valami új ismeretre az olvasót, de legalább megkísérel feltárni előtte valamiféle magasabb összefüggéseket, amelyek megismerése, a szöveg továbbgondolása által az

ember több lesz, mint azelőtt volt. Az esztétikai és a didaktikai funkciók persze adott vers esetében nem feltétlenül egyenlő arányban vannak jelen. Előfordulhat, hogy adott versszöveg inkább szép, azaz gyönyörködteti a befogadót, de nehezebb megmondani, voltaképpen mit is közöl, miről is szól nekünk, máskor pedig megtörténhet, hogy egy vers inkább viszonylag explicit módon közvetít felénk valamiféle üzenetet, sulya pedig inkább valamely igazság erőteljes nyelvi megfogalmazásában áll, ugyanakkor kevésbé gondoljuk, érezzük a szöveget szépnek, esztétikusnak, mint inkább súlyos, erőteljes kijelentésnek. Amikor pedig azt mondjuk, a vers tanít, üzenetet közvetít, ismételten csak nem kell feltétlenül csupán aktuális jelentéssel bíró alkalmi, adott esetben politikai tartalmú lírára gondolni, habár hangsúlyozottan képviseleti, közéleti költészetet is lehet nagyon magas szinten, maradandó érvénnyel űzni, úgy, hogy az a

befogadó számára általános igazságokat közvetít, nem csupán valamiféle aktuális, aktuálpolitikai jelentésréteget képes átadni. Csupán annyiról van szó, hogy a vers mindig olyasmit igyekszik közölni velünk, amiről talán már tudunk, csupán még jobban megerősít bennünk valamely, a világról alkotott meggyőződést, vagy pedig olyan összefüggésre világít rá, amely minden bizonnyal addig is ott volt a szemünk előtt, csupán egy palackpostaként feladott, véletlenül célba talált szöveg – a hasonlatot Oszip Mandelstamtól kölcsönöztük – kellett hozzá, hogy észrevegyük azt. Ez lehet akár politikai tartalom, akár valamiféle általános életigazság, akár egy érzelmi állapot, akár morális megállapítás, akár valamiféle traumatikus élmény, a sort gyakorlatilag a végtelenségig folytathatnánk. A lényeg mindenképpen az, hogy a költő, a verset megíró, létrehozó szubjektum mindenképpen a külvilágból, illetve saját érzéseiből,

élményeiből táplálkozik, s mikor megszólal, talán joggal feltételezi, hogy a mindenkori befogadó a valóságról erősen hasonló ismeretekkel rendelkezik, mint ő maga. A jó versnek talán egyik ismérve, hogy olyan tartalmat, érzést közöl, olyan helyzetről, észrevételről számol be a maga metaforikus jelentéssíkokkal átszőtt létformájában, amellyel a befogadó jó eséllyel valamilyen módon azonosulni tud. Ebből kifolyólag mindenképpen elmondható, hogy a vers semmiképpen sem a semmiből, a nyelv szubjektumán keresztül jön létre, hanem nagyon is egy ember érzéseiből, élményeiből, elméjéből származó produktum, tehát a szerző, mint személy műve, tőle egy bizonyos szintig, mint önálló, a nyelv által létező entitás, elválasztható, ám bizonyos fokig tőle elválaszthatatlan. A vers nem egyéb, mint a szerző életének, érzéseinek, világképének nyelvi lenyomata, mely azonban kétségkívül az övé, s egyúttal persze

mindenki másé is, aki olvassa, befogadja, továbbgondolja, értelmezi azt.

Természetesen mindez korántsem jelenti azt, hogy vissza kellene térnünk a versek pusztán életrajz alapján történő, leegyszerűsítő értelmezéséhez. A befogadás, a szöveg megértése mindenképpen elsősorban a szöveg, az élő szöveg felől történik, azonban talán kevesen szállnának vitába azzal az állítással, mely szerint egy irodalmi szöveg teljesebb megértéséhez nem árt valamilyen szinten ismerni a szerző életrajzát, lehetséges élményeit, motivációit, valamint a történeti kontextust, melyben a szöveg született. A szerző tehát nem egészen halott, miként azt a mára klasszikussá vált, s talán kiüresedett irodalomtudományi közhely állítja – a szerző nagyon is él, mégpedig benne él a szövegben, miként jobb esetben maga a szöveg is önálló életet él, és képes szinte

önálló szubjektumként megszólítani a megszólításra érzékeny befogadót.

A spanyolviaszt persze most sem találtuk fel. Nem tettünk egyebet, mint leírtunk néhány állítást a vers mibenlétéről, funkciójáról, keletkezési módjáról, melyekkel valaki vagy egyetért, vagy pedig homlokegyenest az ellenkezőjét gondolja. Talán éppen abban áll a szerencsénk is, hogy a vers olyan szöveg, olyan nyelvi műalkotás, melyről igencsak nehéz bármit is száz százalékos érvényességgel mondani, megállapítani, éppen ezért mindig aktuálisnak tűnhet az irodalommal valamilyen formában foglalkozó emberek számára, hogy megkíséreljen a vers lényegét definiálni, megragadni, megérteni. Még ha ez száz százalékban nem is lehetséges, hiszen a vers nem valamiféle természettudományos keretek között, objektív igazságformulákkal leírható, mérhető jelenség, talán minden róla tett állítással, állítás-

kísérlettel közelebb juthatunk ahhoz, hogy megértsük, valójában miféle szövegekkel is állunk szemben. S ugyanígy, amikor jó, értékes versekkel találkozunk, talán képesek vagyunk kihallani belőlük a bennük elrejtett üzeneteket, ezáltal pedig minden alkalommal közelebb jutunk ahhoz, amit voltaképpen mindig keresünk: a vers, mint szöveg, mint nyelvi műalkotás lényegéhez.

Jelen tematikus bélyegkatalógus összeállítója eredetileg továbbra is irodalomtörténész, és nem állhatja meg, hogy ne vegyen át néhány bekezdést egy jóval korábbi esszéjéből az írás és a költői szöveg, mint médium kapcsán, amely nem mással, mint Paul Celan, a 20. század talán legjelentősebb európai költőjének életműve vizsgálatával összefüggésben írt... E bekezdések ugyanis a szerkesztő nézete szerint illenek ide is!

Az írás, a leírt szöveg, ezen belül is az irodalmi szöveg Paul Celan költészetében visszatérő motívum,

mely mintha egyfajta tisztább, adott esetben minden más médium felett álló médiumként tűnne fel. Hans-Georg Gadamer német filozófus nyomán, Celan *Atemkristall* című ciklusa kapcsán a vers lehet „én” és „te” találkozásának médiuma³⁰. Habár a vers per definitionem nyilvánvalóan nyelvi médium, mely nem képes a szó materiális értelmében kitörni az emberi nyelvből, az írott szöveg nyilvánvalóan a beszélt nyelv felett áll, hiszen maradandóbb, ugyanakkor persze egyúttal materiálisabb is – e materialitás azonban magával vonja azt is, hogy képes a történeti léten kívül helyezkedni, adott esetben *klasszikus művé* válni³¹, mely egyszerre történeti, múltbeli és jelenvaló, egyszerre materiális, azaz közvetített, illetve

³⁰ Vö. Hans-Georg GADAMER, *Wer bin ich und wer bist Du?*, in uő *Ästhetik und Poetik II. Hermeneutik im Vollzug. Gesammelte Werke*, 9. k. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Verlag, 1993.

³¹ Vö. Hans-Georg GADAMER, *Igazság és módszer*, ford. BONYHAI Gábor, Budapest, Gondolat, 1984.

időn kívüli, ezáltal közvetlen, adott esetben transzcendens létező.

A neves francia filozófus és irodalomteoretikus, Jacques Derrida³² kapcsán beszélhetünk az írás médiumának elsődlegességéről, illetve annak a Saussure-féle paradigma ellenében nem-származtatott, sokkal inkább eredendő, adott esetben nyelv előtti jellegéről. Celan, mint költő számára az írás nyilvánvalóan elsődleges médium, erre a szerző több verse is utal, s habár látszólag nem hisz a nyelv médiumának maradéktalan közvetítőkézségében, Derrida elképzelését továbbgondolva adott esetben elképzelhető, hogy a költészet / költői szöveg funkcionálhat egyfajta (beszélt) nyelv felett álló médiumként. Derrida egyenesen odáig jut, hogy *írás* voltaképpen már a nyelv előtt létezhetett,

³² Jacques DERRIDA, *Grammatológia*, Budapest/Szombathely, Életünk-Magyar Műhely, 1991, 21-113.

legalábbis az emberi nyelvet, mint mentális struktúrát valamiképp az írás alapján gondolhatjuk el.

A vers felettes tartalmak közlésének lehetséges médiuma. Ezen tartalmak igazságértéke talán torzítatlan maradhat, ezen túl pedig akár gondolhatunk a nem-nyelvi optikai és elektronikus médiumokra is, melyekre való esetleges utalás Celan költészetén belül a *Fadensonnen* kezdetű vers kapcsán történik (erről a későbbiekben még bővebben szót ejtünk).

Talán érdemes egy pillantást vetni Celan *Mit den Sackgassen sprechen* kezdetű kései versére, melyből szintén kiolvasható az írás médiumának elsődlegessége.

ZSÁKUTCÁKKAL BESZÉLNI

az átellenben

lakóról,

kivándorolt

jelentéséről –:

ezt

a kenyeret rágni

írófogakkal. ³³

³³ A vers eredeti német szövege az összevethetőség kedvéért:

MIT DEN SACKGASSEN SPRECHEN

vom Gegenüber,

von seiner

expatriirten

Bedeutung –:

dieses

Brot kauen, mit

Schreibzähnen.

Lator László fordítását lásd: Paul CELAN, *Halálfúga*, 117.

A költő itt csupán *zsákcákkal* képes beszélni *az átellenben lakóról*, vagyis feltehetőleg az emberen túli, transzcendens létezőkről. E transzcendens / valaha transzcendens (?), de mindenesetre odaáti (nyelv mögötti?) létezőknek kivándorolt³⁴ a jelentése, jelentés nélkül maradtak a helyükön. Elképzelhető persze az is, hogy jelentésük megszűnése által maguk e létezők is megszűntek, helyükön pedig már nincs semmi más, pusztán az a bizonyos kenyér. A kenyér, amit a költő *írófogakkal* (Schreibzähnen – jelenthet ugyanúgy írásfogat is) kénytelen rágni – azaz nem tud mást tenni, mint minden jelentésen és rögzíthetetlenségen túl írni, tehát paradox módon mégis valamit közvetíteni, lejegyezni, rögzíteni. Az írás tehát tulajdonképpen maga a minden után való, a mindenén túli létezés, ami adott

³⁴ Vö. Derrida szerint a jelentés eleve instabil, folyamatosan mozgó dolog, nem pedig valamiféle előre adott, rögzített tartalom.

esetben mindentől független is. Az író ember, illetve a költő számára legalábbis, mindenképpen elsődleges és mindenek felett álló médium, hiszen létmódjának lényegéhez tartozik.³⁵

Érdekes lehet Paul Celan egyik kései verse, a *Das Wort von Zur-Tiefe-Gehn* kezdetű költemény is, melyben szintén előfordul az írás motívuma.

A MÉLYBEMENETEL SZAVA,
amit mind olvastunk.
Az évek, a szavak, azóta.
Még mindig ez vagyunk.

Tudod, a tér végtelen,
tudod, nem kell elszárnyalnod,

³⁵ Vö. Ugyancsak a Derrida által alkotott *L'être écrit – írva való lét, írott lét* fogalmával.

tudod, ami a szemedbe íródott,
elmélyíti nekünk a mélységet. ³⁶

³⁶ A vers eredeti német szövege az összevethetőség kedvéért:

DAS WORT VOM ZUR-TIEFE-GEHN

das wir gelesen haben.

Die Jahre, die Worte seither.

Wir sind es noch immer.

Weißt du, der Raum ist unendlich,
weißt du, du brauchst nicht zu fliegen,
weißt du, was sich in dein Aug schrieb,
vertieft uns die Tiefe.

A verset saját fordításomban közlöm. (K. B.) Publikálva lásd: Paul CELAN, *Nyelvrács – Paul Celan válogatott versei*, ford. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Ráday Könyvesház, 2009, 62.

A vers eredetileg az alábbi kötetben került publikálásra: Paul CELAN, *Die Niemandstore*.

A vers zárósoraiban arról van szó, ami a megszólított szemébe íródott, s ez a valami ráadásul el is mélyíti a mélységeket, azaz minden bizonnyal mélyebb tartalmakat képes megnyitni. A szem a látás médiuma – a fenti vers utolsó sorai alapján tehát eljuthatunk arra az egyrészt talán triviális, ugyanakkor mindenképpen igaznak ható következtetésre, hogy az írás, az írott szöveg olyan valami, ami a szembe íródva képes olyan mély tartalmak kifejezésére, melyeket talán a beszéd képtelen szabatosan kifejezni. A szembe íródás azért fontos, mert ezek szerint az ember a szem által dekódolja az írott szöveget – az írás, az írott szöveg tehát elsődlegesen optikai médium, melyet a látás által vagyunk képesek dekódolni.

Megkockáztatható talán az az állítás is, hogy az emberi életet adott esetben a fonetikus írás folytonossága miatt szervezi a linearitás és a

kontinuitás.³⁷ Marshall McLuhan, a nagy kanadai gondolkodó ezen meglátásból kiindulva a szóbeli és az írásbeli kultúra között oppozíció tételezhető fel, csak úgy, mint a vizuális és akusztikus médiumok között. Az ábécé feltalálása a látás dominánssá válásán túl számos területen érvényesülő felosztás és elkülönülés kiindulópontjává vált.³⁸

Érdemes persze ugyanezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy Marshall McLuhan egyik monográfiája teljességgel vitatja, hogy az írás maga elsősorban vizuális médium lenne, hiszen az csak akkor képes egyfajta reflektált látványként működni, mikor pl. az olvasó idegennyelvű szövegeket olvas, ilyenkor pedig a szöveg

³⁷ Marshall McLuhan, *The Gutenberg Galaxy*, Toronto, University of Toronto Press, 1962, 47.

Idézi: FODOR Péter, *A mechanizáció kiazmusa*, in *Történelem, kultúra, medialitás*, szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZIRÁK Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 2003, 191-201, 194.

³⁸ FODOR Péter, i. m. 194.

jelentését anélkül fogja fel, hogy magát a formát is dekódolná.³⁹ A fonetikus ábécé nem csupán a látványt és a hangot választja és vonatkoztatja el egymástól, de elkülönít minden jelentést a betűk által jelölt hangoktól, aminek eredményeként a jelentés nélküli betűk jelentés nélküli hangokra fognak vonatkozni.⁴⁰

Ugyanennek a problémakörnek kapcsán érdemes talán idézni George Steinert is, a nagy francia származású amerikai gondolkodót, aki szerint a fonetikus ábécé lejegyzőrendszere és a rá épülő, mozgatható betűket alkalmazó nyomtatás egyáltalán nem valami metafizikus, azaz transzcendens tartalmakat közvetíteni képes találmány, hanem – egyfajta lingvisztikai kérdezőhorizontba belehelyezkedve – feltalálásának okát

³⁹ Jonathan MILLER, *McLuhan*, London, Collins-Fontans, 1971, 10.

Idézi: FODOR Péter, i. m., uo.

⁴⁰ Marshall MCLUHAN, *The Gutenberg Galaxy*, uo.

inkább az indoeurópai nyelvek szintaxisának lineáris struktúráiban érdemes keresni.⁴¹ Az írás azonban ily módon teljesen materiális lenne, ám az irodalom talán ennek ellenére mégis képes transzcendens, metafizikai tartalmakat közvetíteni, még ha a médium, amely e tartalmakat közvetíti, materiális, fizikai formában létező és megragadható is. McLuhan nyomán elképzelhető, hogy az írás uniformizál, ezen uniformizáció azonban csak a mű külső megjelenési formájára, médiumára igaz (pl. a korlátlanul reprodukálható könyvekre vagy elektronikus adathordozókra), a mű maga azonban ettől talán még képes egyedi maradni.

⁴¹ George STEINER, *Language and Silence: Essays on Language, Literature, and the Inhuman*, Yale University Press, 1998, 253-257.

Idézi: *Vége a Gutenberg-galaxisnak?*, szerk. HALÁSZ László, Budapest, Gondolat Kiadó, 1985, 150-151.

Valamint: FODOR Péter, i. m., uo.

Többek között Walter J. Ong amerikai teológus és irodalomteoretikus foglalkozik behatóbban a nyomtatás térhódításának történetével és a látvány dominanciájával, mely az emberiség története során felváltotta a hallás dominanciáját.⁴² A nyomtatás által az ember immár másként viszonyul a valaki által megírt szövegekhez, hiszen amíg régebben a kézzel írott könyv egyedi tárgynak, adott esetben műtárgynak és a szerző által megalkotott, reprodukálhatatlan műnek számított, addig mára nyilvánvalóan uniformizálódott, szerzőjétől eltávolodott és korlátlan mennyiségben reprodukálható. A lírai költészetnél maradva ez a forradalom oda is elvezetett, hogy egyes irodalmi szövegek már csupán írott, pontosabban nyomtatott formában képesek teljes tartalmukat közvetíteni (?) – gondolhatunk itt pl. E. E.

⁴² Walter J. ONG, *Nyomtatás, tér, lezárás*, in *Szóbeliség és írásbeliség*, szerk. NYÍRI Kristóf, SZÉCSI Gábor, Budapest, Áron Kiadó, Budapest, 1998, 245-269.

Cummings modern amerikai költő egyes verseire vagy a képversekre általában. További folyamánya a nyomtatás elterjedésének, hogy a nyomtatott szöveg a kézzel írottal ellentétben tovább nem írható, tehát lezártnak tekinthető.⁴³ Celan költészetére vonatkozólag ennek a költő kései, hermetikus, önmagukba zárkózó versei kapcsán lehet jelentősége – e rövid, sok esetben mindössze néhány soros versek nyilvánvalóan lezárt szövegek, legalábbis ami formájukat, nyomtatott megjelenésüket illeti. Celannál nem egy esetben még az írásjeleknek is nagy jelentősége van az interpretációs lehetőségek szempontjából, sőt, e lezártsághoz tartozhat, hogy a költő sok versét keltezte, s ily módon a szöveg után

⁴³ Walter J. ONG, i. m., uo.

álló, egyes kiadásokban feltüntetett dátum is a lezárt szöveg részét, tulajdonképpeni zárlatát képezi.⁴⁴

Hans-Georg Gadamer nézeteiből kiindulva talán érdemes arra is kitérni, az írott, azon belül pedig az irodalmi szövegek milyen igazságértékkel is bírhatnak. Költői szövegnek elsősorban az tekinthető, amelyből hiányzik a kijelentés igazságértékét igazoló tényező.⁴⁵ Az irodalmi szöveg voltaképpen nem más, mint nyelvi műalkotás, olyan műegész, melyet a nyelv, mint médium képes közvetíteni a befogadó felé, különösen az olvasás révén. Az irodalmi / költői szöveg csupán az úgynevezett „belső fül” által olvasható eredményesen – ennek

⁴⁴ Celan költeményeinek keltezetségéről bővebben lásd: Jacques DERRIDA, *Shibboleth. For Paul Celan*, ford. Joshua WILNER, in *Word Traces. Readings of Paul Celan*, szerk. Aris FIORETOS, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1994, 3-74.

⁴⁵ Hans-Georg GADAMER, *Az eminens szöveg igazsága*, in uő *A szép aktualitása*, Budapest, T-Twins Kiadó, 1994, 188-201.

kapcsán érdemes megjegyezni, hogy Gadamer minden művészeti alkotás értelmezését olvasásként metaforizálja. Minden művészeti alkotást *olvasni* kell, hogy azok – akár a dolog heideggeri értelmében – jelenvalóvá váljanak. Igazságértékét tekintve a költői szöveg egyszerre képes igazat és hamisat mondani, pontosabban, amit mond, az a maga sajátos módján igaz. Paul Celan kapcsán felvethető az a gadameri állítás, hogy a költői szöveg mindig hordoz üzenetet, azaz bír valamiféle igazságértékkel, adott esetben negatív módon – Celan esetében ez az igazságérték és ez az üzenet talán éppen a megvonás által kerül kifejezésre. A XX. század irodalmában kialakult a hitelességnek és az igazságnak egy új normája, mely tulajdonképp a költészet lényegéhez tartozik.⁴⁶ Celan versei úgy mondanak igazat az

⁴⁶ Hans-Georg GADAMER, i. m. 200.

olvasónak, hogy hermetikusságuk, nehezen értelmezhetőségük, látszólagos magukba zártságuk által *megvonják* azt az olvasótól – az igazság negatív módon kerül kifejtésre, épp azáltal, hogy látszólag kivonja magát a versből, legalábbis nem explicit módon állítja önmagát. A világ egészének értelmezése, mint olvasás kapcsán talán érdemes megvizsgálni egy másik kései Celan-verset, nevezetesen az *Unlesbarkeit – Olvashatatlan(ság)* kezdetű költeményt.

OLVASHATATLAN ez
a világ. Kettős minden.

Az erős órák
a hasadó időnek igazat
adnak rekedten.

Te, legmélyedbe szorulva,
kilépsz magadból
mindörökre. ⁴⁷

⁴⁷ A vers eredeti német szövege az összevethetőség kedvéért:

UNLESBARKEIT dieser
Welt. Alles doppelt.

Die starken Uhren
geben der Spaltstunde recht,
heiser.

Du, in dein Tiefstes geklemmt,
entsteigst dir
für immer.

Lator László fordítása az alábbi kötetben jelent meg: Paul CELAN, *Halálfűga*, 113.
A vers eredetileg az alábbi kötetben került publikálásra: Paul CELAN, *Schneepart*,
Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1971.

E fenti vers alapján a világ olvashatatlansága nem egyebet jelent, mint az, hogy a dolgok összefüggéseikben nem vagy mindenesetre nehezen adják meg magukat az értelmezésnek. Minden dolog természete kettős, egyfelől látható, érezhető, ám nyilvánvalóan minden mögött ott van egyfajta mögöttes tartalom, ha úgy tetszik, transzcendens, amit az ember nem, vagy csupán közvetetten, sokszoros közvetítés által képes megérteni, ily módon mire eljutna magáig a megértésig, a dolog lényegi tartalma talán el is sikkad, de mindenesetre csupán sokszorosán torzítva válik érthetővé. Egyetlen út a világ *olvasásához* talán az lehet, miként a vers is sugalmazza, ha a szubjektum kilép önmagából, elidegenedik önnön identitásától. Ezen önmagán kívül helyeződés, extázis keretében pedig talán – persze talán csupán időlegesen, annak ellenére, hogy a Celan-vers világában mindez mindörökre érvényesként deklarálódik

– képes megélni bizonyos közvetlen, de legalábbis a sokszoros medialitásnál közvetlenebb tapasztalatokat. Olyan tapasztalatokat, melyekhez talán csak a művészet juttathatja az embert. Ez persze csupán az *Unlesbarkeit* kezdetű vers egy lehetséges olvasata, melynek igazságértvénye pusztán lírai keretek között, a vers költői valóságában lehet elfogadható, s részint hangsúlyozottan ellentmond azon hermeneutikai alapvetésnek, mely szerint nem létezhet megértés közvetítettség, medialitás nélkül. Elképzelhető persze az az előbbivel voltaképpen ellentétes olvasat is, mivel a versben a grammatikai viszonyok korántsem egyértelműek, mely szerint épp az ember önmagán kívül helyezkedése, saját identitásától való elidegenedése az olvashatatlanság oka.

Egy további érdekes aspektus lehet, hogy a versszövegek ugyan önmagukra is referálnak, ugyanakkor bizonyos valóságreferenciával is bírhatnak.

Ismert tény, hogy többek között a történelem is az írott szövegek médiumán keresztül ismerhető meg elsősorban – Paul Celan egyes versei pedig nem egyszer utalnak mind a költő személyes életeseményeire, mind pedig az európai történelem olyan szörnyű fordulataira, mint a Holokauszt és a második világháború, melyek a celani költészet hermetizmusa ellenére mégis e líra alapélményének tekinthetők. A vers némely esetben nem csupán önnön valóságának hordozója, hanem történelmi, emberi, nem teljes mértékben fikcionális események megörökítője és médiuma. Ez persze nem csupán Celan költészetére, hanem szinte minden lírai költő életművére igaz, Celan életművén belül azonban számos esetben különleges hangsúlyt kapnak bizonyos életrajzi és történelmi események, pl. a *Todesfuge* – *Halálfúga*, az *Engführung* – *Szűkmenet* vagy a *Tenebrae* című versekben, melyek nem csupán önnön

fikcionalitásukat, imaginárius költői valóságukat, de a Holokauszt borzalmas történelmi igazságát is közvetítik felénk, talán jobban hozzásegítve a szenzitív befogadót annak megértéséhez, milyen utakra is téved időnként az emberi történelem. A medialitás, a közvetítés és közvetítettség kapcsán ugyancsak figyelemre méltó jellegzetessége egyes Celan-verseknek az intertextualitás, mely által nem csupán a saját tartalmukat közvetítik az olvasó felé, de történetileg visszanyúlnak más szerzők más műveihez – mediális módon, többszörösen közvetítve jelennek meg a világirodalom más művei, főként a német irodalom alkotásai, példának okért Rilke vagy Hölderlin, de akár más nemzetek költői, Apollinaire vagy Oszip Mandelstam bizonyos verseinek sorai is, sok esetben nem csupán indirekt utalások szintjén, hanem változatlanul, vendégszövegekként. Elgondolkodtató

persze, mennyire képes észlelni az olvasó ezen mediális, intertextuális módon megjelenített irodalmi szövegeket bizonyos esetekben, hiszen nem teljes művek, pusztán részletek kerülnek idézésre, közvetítésre, melyek mögött ott a tovább olvasandó műegész, a közvetítettség azonban kétségtelenül fontos szerepet játszik az intertextuális idézetek esetén is – az irodalmi szöveg tehát bizonyos esetekben válhat egy másik irodalmi szöveget közvetítő médiummá is.

Talán elfogadhatónak tűnhet az az állítás is, mely szerint az írásmű, az irodalom egyfajta részesülés abban, ami egyébként véglegesen megvonná magát tőlünk. A múlt művészete a medialitás, a materiális reprezentáció által képes a jelen emberének szükségleteit szolgálni⁴⁸ –

⁴⁸ Karlheinz STIERLE, *Aestische Rationalität*, München, Fink Verlag, 1996, 286.

Idézi: KÉKESI Zoltán, *Műalkotás, anyag, médium*, in *Történelem, kultúra, medialitás*, szerk. KULCSÁR SZABÓ Ernő, SZIRÁK Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 2003, 264-271.

elgondolva persze mindezt részint Gadamer nyomán –, ez nyilvánvalóan csak bizonyos médiumokon keresztül lehetséges, hiszen az ember történeti létező, az időből nem képes kilépni, élete pedig nyilvánvalóan véges. Bizonyos művek időben állandó létezők, médiumaik hiába változnak folyamatosan, ily módon tehát – még ha ezt talán nem is illik tudományos keretek között kimondani – valamilyen módon transzcendens, tehát időn kívüli és örökkévaló szubsztanciák.

Az irodalmi, főként a költői szöveg eminens példája lehet annak, hogy lényege szerint nem válasz valamely kérdésre, hanem a valós dolgok megjelenítése és az imaginárius ábrázolása.⁴⁹ A vers, a lírai költemény műalkotás és médium sokat vizsgált és vitatott, ellentmondásos viszonyának egyik mintaszerű esete. A

⁴⁹ Karlheinz STIERLE, i. m. 262.

líra adott esetben nem pusztán egy műfaj, hanem műfaji sémák átlépésének egy sajátos módja.⁵⁰ A lírai alany identitása problematikus, hiszen a lírai művek befogadójának feladata – szemben bizonyos epikai művek befogadásával – nem egy szubjektummal való azonosulás, hanem egy bizonyos szerep átvétele. A lírai alany egyfajta identításalakzat, de semmiképpen sem valakinek a konkrét, valós identitása, az olvasó pedig ezáltal képes egyfajta komplex identitás megtapasztalására.⁵¹ Az írott szövegeken és az irodalmon belül a líra sokkal többet közvetít az olvasó felé, mint pusztán önmagát. A „te”, a megszólított második személy mindig többértékű, hiszen egyrészt lehet a lírai alany

⁵⁰ Karlheinz STIERLE, i. m. 270.

⁵¹ Vö. Hans-Georg GADAMER, *Wer bin ich und wer bist Du?*, in uő *Ästhetik und Poetik II. Hermeneutik im Vollzug*, Gesammelte Werke, 9. k. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Verlag, 1993.

önmegszólítása, másrészt pedig szólhat egy tényleges másik megszólítotthoz is, bírhat egyfajta interszubjektív jelleggel. Elképzelhető nézőpont az is – főleg Celan kései verseinek önreflexív jellegét figyelembe véve – hogy a versen keresztül már nem is a lírai alany szól a befogadóhoz, hanem tulajdonképpen maga a szöveg a lírai szubjektum. Beszélő és kimondott tartalom, médium és üzenet ily módon bizonyos keretek között képes eggyé válni, ezáltal pedig a közvetítettség mértéke közlő és befogadó között valamennyire csökken. Még amennyiben a versszöveg önmagában nyelvi megnyilvánulás, tehát nyelvi médium által közvetített valami, a lírai költeményben a mű *műszerűsége*, irodalmisága a nyelvi médium minden egyes dimenzióját átítatja⁵², a lírai szövegek ily módon – adott esetben McLuhan nyomán

⁵² Karlheinz STIERLE, i. m., uo.

elgondolva – képesek egygé válni az őket hordozó nyelvi médiummal, így valamennyire talán közvetlenebbül képesek a befogadóhoz szólni, még akkor is, ha a medialitás önmagában nem kerülhető meg – és persze nem is biztos, hogy feltétlenül meg kell kerülnünk, a költészet azonban időnként mégis mintha éppen erre tenne kísérletet...

Némi költészetelméleti kitérő után leszögezem, hogy a jelen elektronikus filatéliai szakkönyvben, motívumbélyeg-katalógusban igyekszem a lehető legjobb, legesztétikusabb és legtöbb szempont figyelembe vevő válogatást nyújtani a világ postaszolgálati által kibocsátott, valamilyen módon költészetet, leírt verset, versszöveget vagy a költői szöveg alkotásának folyamatát mint motívumot ábrázoló bélyegekből. A válogatás értelemszerűen nem tartalmaz minden valaha megjelent, versszöveget, költészetet,

versírást (is) megjelenítő bélyeget, de ahhoz talán mindenképpen eleget, hogy a téma a magyar olvasók és/vagy bélyeggyűjtők számára áttekinthető és tágabb kontextusba helyezhető legyen. A jelen válogatás továbbá szubjektív, és elsősorban előőrszerű szeretne lenni a magyar filatéliai életben és szakirodalomban eddig nem túl ismert és kutatott motívumrendszernek, területnek, további kutatásokat megelőlegezve és inspirálva. A válogatás során a szerző/közreadó a legtöbb esetben megmaradt a szigorú értelemben vett filatéliai objektumoknál, és olyan bélyegek/kisívek/blokkok képeit választotta közlésre, amelyek névértékkel rendelkeznek, postai bérmentesítésre elméletileg valóban használhatók.⁵³

⁵³ Ahol esetleg mégis kétes legitimitású bélyeg került a válogatásba, azt a közreadó zárójelben mindig jelezte. A nem legitim körülmények között megjelent bélyegek között ugyanis kétségtelenül akadnak dekoratív, igen érdekes és esztétikai szempontból értékes darabok.

Azért használom kellő óvatossággal az *elméletileg* határozószót, csak úgy, mint tettem azt már számos moívumfilatéliai munkám előszavában, mert egyes kevésbé fejlett, főként a tevémotívumot tartalmazó bélyegeket is oly gyakran kiadó afrikai és ázsiai országokban gyakori jelenség a *fantombélyeg-kiadás*, amely azt jelenti, hogy bár egy adott bélyegkiadáson szerepel államjelzés és névérték, azt nem feltétlenül az adott állam kormányzatának vagy postaszolgálatának megbízásából vagy engedélyével nyomtatják ki,⁵⁴ hanem elsődlegesen gyűjtői igények kielégítésére, profitszerzés céljából hozzák létre, és kerül forgalomba bizonyos piaci szereplők, cégek tevékenysége által.⁵⁵ Ebből kifolyólag pedig lehetséges, hogy az adott bélyeg szigorú filatéliai és

⁵⁴ James MACKAY, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, ford. Harsányi Luca – Ignác Krisztián, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008, 58–59.

⁵⁵ James MACKAY, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, 58–59.

postajogi értelemben csupán bélyegnek látszik, de a nemzetközi postaforgalomban nem feltétlenül fogadnák el, ha valaki bérmentesítésre próbálná meg használni.⁵⁶ A kétes legitimitású bélyegkiadásoknak, fantombélyegeknak ugyanakkor mára maguknak is jelentős gyűjtői piacuk van, és mivel az egyre inkább digitálissá váló világban, az elektronikus kommunikáció és az automatizált postakezelés korában már a hivatalos, többnyire állami monopólium alá tartozó bélyegkiadás is egyre inkább a gyűjtői igények kielégítését, a kormányzatok és postaszolgálatok ily módon történő profitszerzését, nem pedig a postai bérmentesítést, a küldemények célba juttatási díjának megfizetését és ennek igazolását szolgálja, a legitim és illegitim

⁵⁶ James MACKAY, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, 58–59.

bélyegkiadásokat is egyre nehezebb elhatárolni, megkülönböztetni egymástól.⁵⁷

A jelen szerény filatéliai kiadványban közreadott bélyegek (valamivel több, mint 150 darab) képeit nonprofit, tudományos, ismeretterjesztési és közművelődési céllal tettük közzé, internetes forrásaikat többnyire korábbi, elektronikusan is elérhető, tematikus filatéliai szakmai kiadványok, bélyeggyűjtéssel kapcsolatos honlapok, illetve értelemszerűen internetes aukciós házak és webáruházak weboldalai képezik. A képek forrása igen sok esetben a *Colnect.com*⁵⁸ nemzetközi gyűjtői és aukciós portál, amely többek között a világ postabélyegeinek szabadon elérhető, online elektronikus katalógusaként is nagyon jól használható, és

⁵⁷ James MACKAY, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, 58–59.

⁵⁸ <https://colnect.com/en/search/list/collectibles/stamps/q/camel/>

Letöltés ideje: 2023. november 9–31.

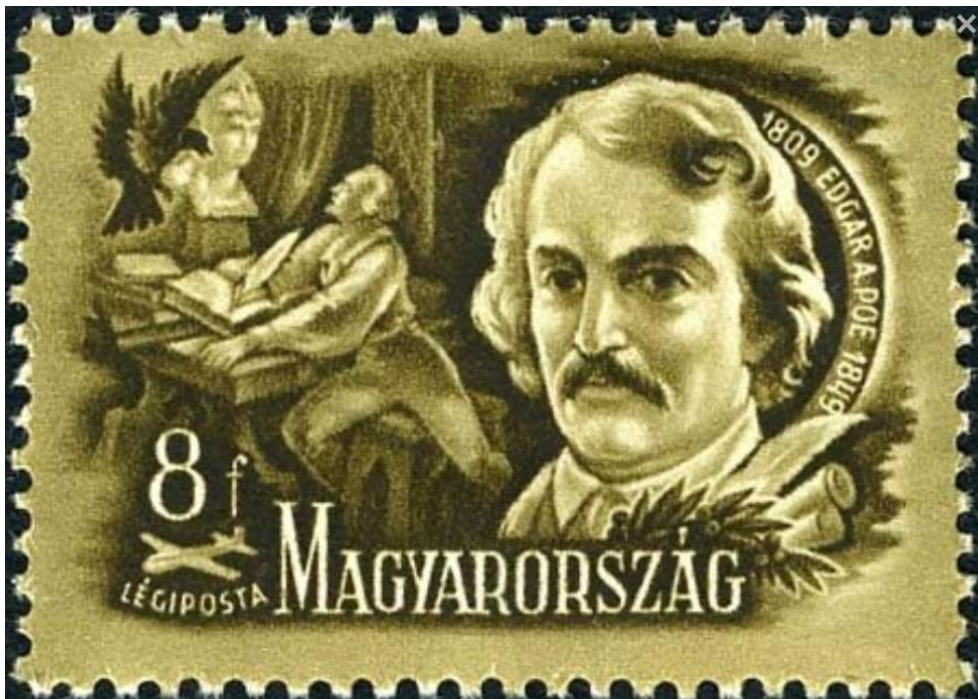
szinte minden bélyegről jó minőségű, de legalábbis elektronikusan közölhető, a filatéliai tájékozódáshoz rendkívül hasznos másolatot közöl.

A bélyegek képeinek közlésénél feltüntettem fel a nagyobb, rangosabb nemzetközi bélyegkatalógusok (elsősorban a Közép-keletEurópában nagy presztízsű német Michel, esetleg ennek hiányában a francia Yvert et Tellier, a brit Stanley Gibbons, illetve az amerikai Scott) számait. A bélyegeket, ahogyan azt jellemzően tettem korábban is, a megjelenésük kronológiájának sorrendjében közlöm, és bárki érdeklődő könnyedén beazonosíthatja a szóban forgó filatéliai tárgyakat. Szeretném mind az idősebb, mind a fiatalabb korosztály érdeklődését felkelteni a költészet, költői szövegek mint bélyegmotívum iránt, illetve általában a motívumbélyeggyűjtés iránt, és ha a Kedves Olvasó végiglapozza az összeállítás elektronikus oldalait, a befektetett munka már nem volt hiábavaló. Nem tüntettem fel a bélyegek

méretét, fogazatát, a nyomdatechnikát, amellyel készültek, illetve egyéb lényeges filatéliai adatokat sem, ugyanis azokat a nagyobb nemzetközi bélyegkatalógusok, illetve például a Colnect.com ezeket alapul vevő online gyűjtői adatbázisa a legtöbb esetben tartalmazzák, a megtekintők pedig ezeket is néhány kattintással ellenőrizhetik, ha esetleg valamelyik másolatban itt közölt darab éppen hiányozna a gyűjteményükből, vagy az egyes bélyegek fizikai-nyomdatechnikai jellemzőire is kíváncsiak. Egyik célom, hogy a lehető legtöbb teret engedjek a bélyegek által hordozott művészi és forrásértéknek, vizuális információnak, illetve lehetőleg élvezetes, szórakoztató online vizuális tartalmat találjon, aki esetleg kiadványra kattint. A válogatásom alapja tehát minden esetben a bélyeggrafika tartalma és persze esztétikai értéke volt, és a jelen szerény motívumkatalógus közreadásánál is elsősorban

alkalmazott grafikai műalkotásként tekintek a közölt
bélyegekre...

**VÁLOGATÁS A VILÁG
KÖLTÉSZETET, VERSSZÖVEGEKET
ÁBRÁZOLÓ BÉLYEGEIBŐL
(A BÉLYEGEK
KIBOCSÁTÁSÁNAK
IDŐRENDJÉBEN)**

Magyarország, 1948

Michel HU 1028

Philatelia Hungarica Katalógus HU 1076

Magyarország, 1948
Michel HU 1029
Philatelia Hungarica Katalógus HU 1077

Magyarország, 1955

Michel HU 1446

Philatelia Hungarica Katalógus HU 1506

Franciaország, 1951
Yvert et Tellier FR 908
Michel FR 926

Magyarország, 1955

Michel HU 1447

Philatelia Hungarica Katalógus HU 1507

Magyarország, 1955

Michel HU 1448

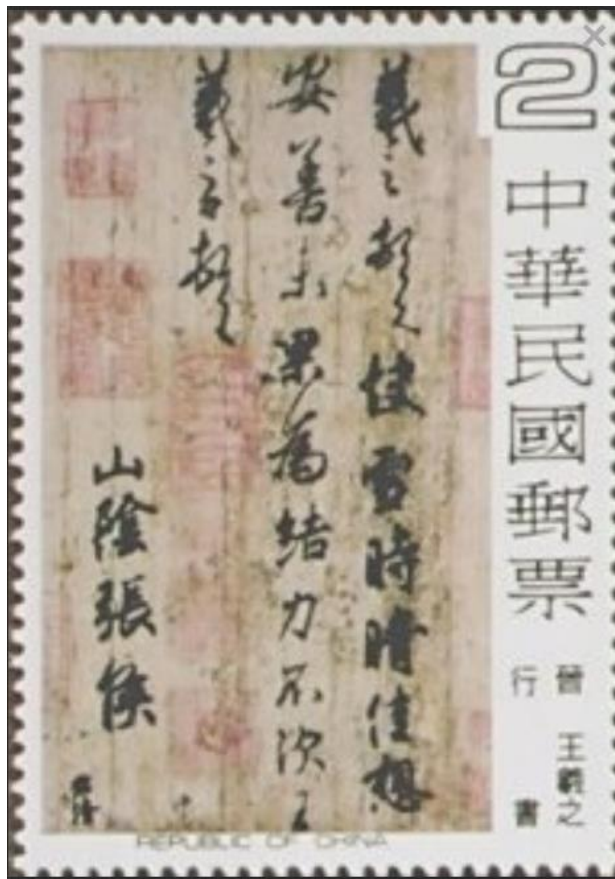
Philatelia Hungarica Katalógus HU 1508

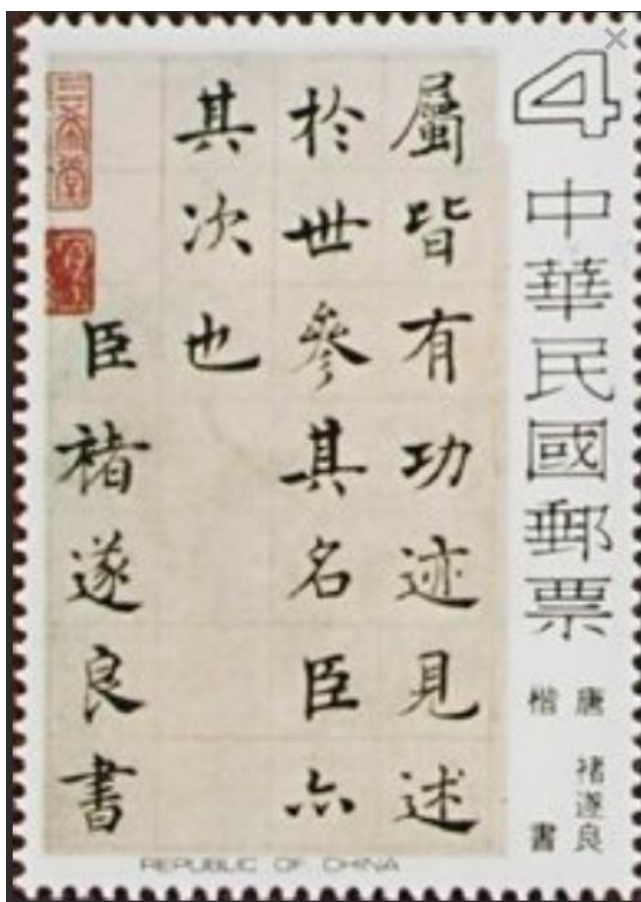
Szovjetunió, 1964
Michel SU 2461AZf

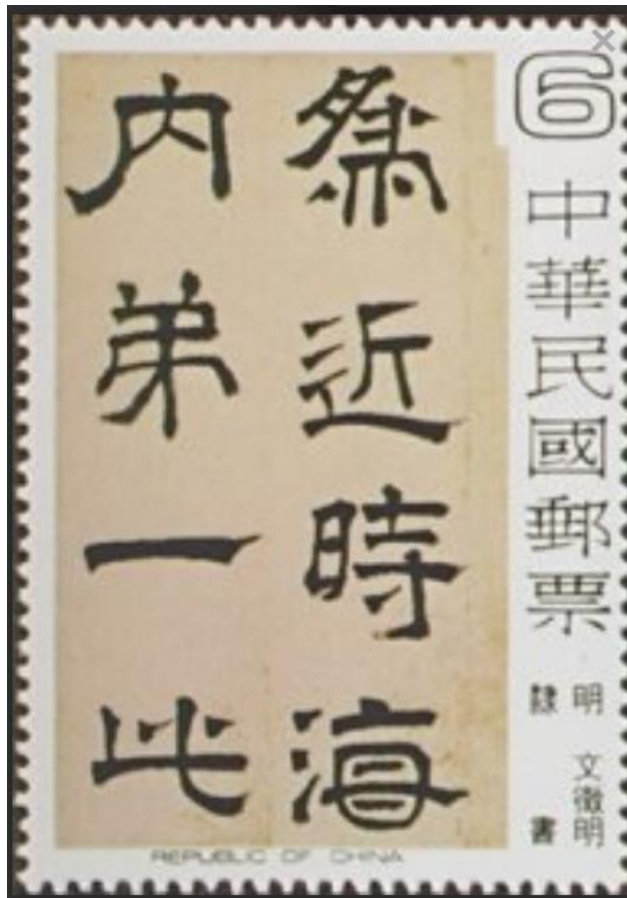
Mozambik, 1969
Michel MZ 548

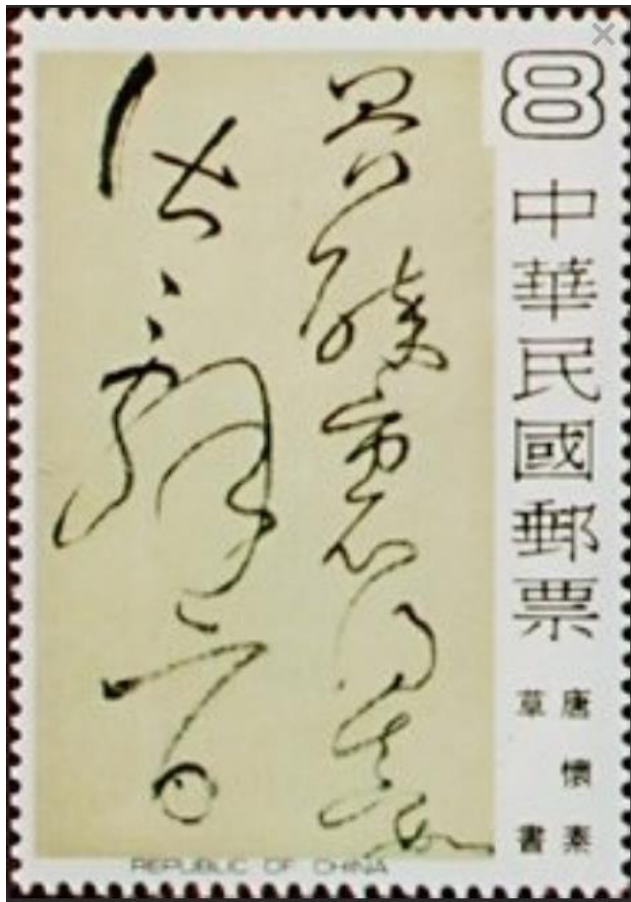
Taiwan, 1978
Michel TW 1237

Tajvan, 1978
Michel TW 1238

Tajvan, 1978
Michel TW 1239

Tajvan, 1978
Michel TW 1240

Taiwan, 1978
Michel TW 1241

Taiwan, 1982
Michel TW 1474

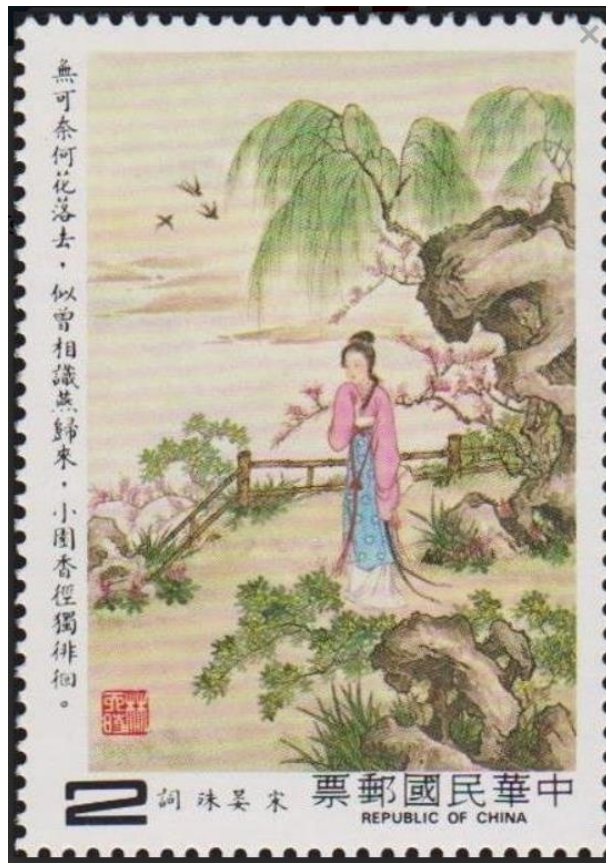
Tajvan, 1982
Michel TW 1475

Taiwan, 1982
Michel TW 1476

Taiwan, 1982
Michel TW 1477

Tajvan, 1983
Michel TW 1506

一川煙草，滿城風絮，梅子黃時雨。

3 宋賀詩詞 中華民國郵票
REPUBLIC OF CHINA

Tajvan, 1983
Michel TW 1507

Tajvan, 1983
Michel TW 1508

Tajvan, 1983
Michel TW 1509

Kina, 1984
Michel CN 1952

Kína, 1984

Michel TW 1587; Yvert et Tellier TW 1526

Tajvan, 1984
Michel TW 1554

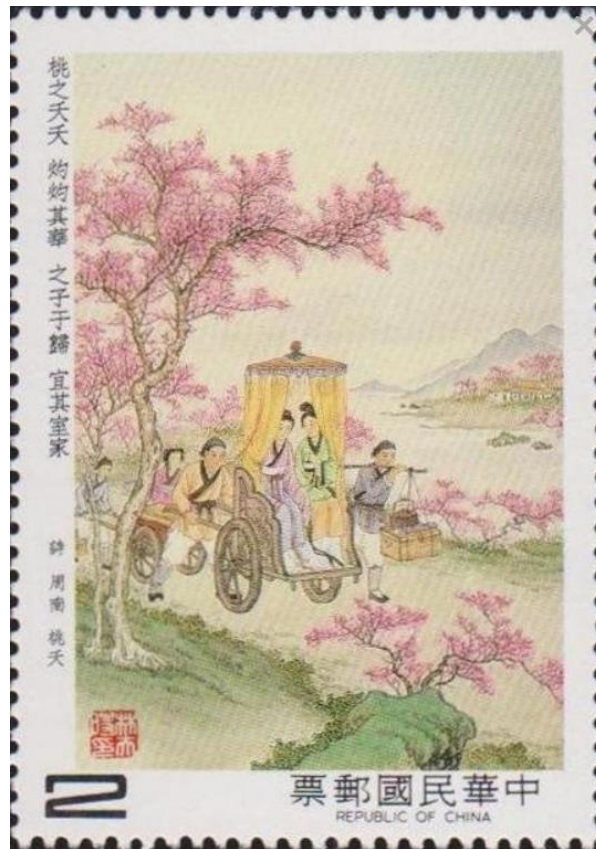
Tajvan, 1984
Michel TW 1555

Taiwan, 1984
Michel TW 1556

Tajvan, 1984
Michel TW 1557

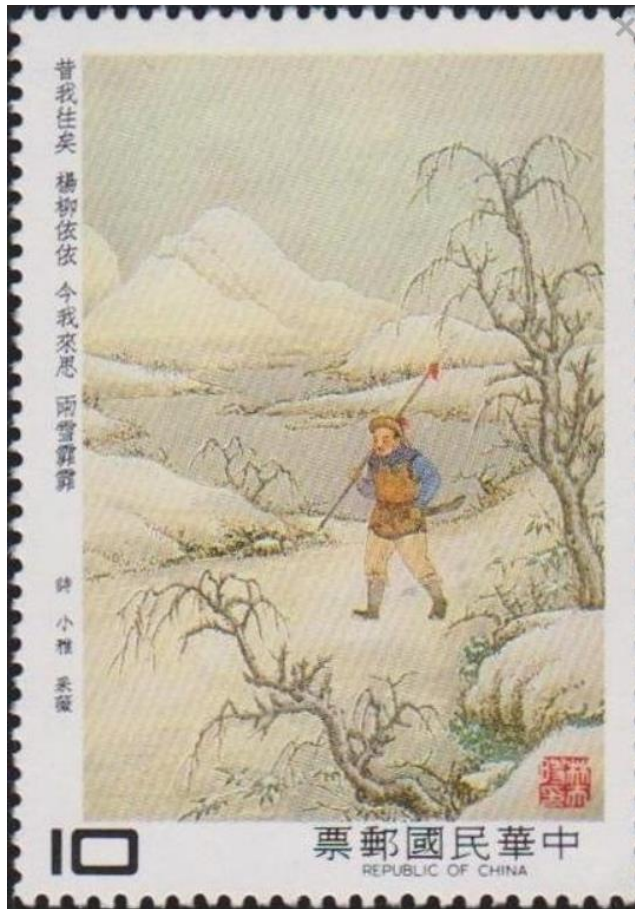
Tajvan, 1985
Michel TW 1619

Taiwan, 1985
Michel TW 1620

Tajvan, 1985
Michel TW 1621

昔我往矣 楊柳依依 今我來思 雨雪霏霏

詩 小雅 采芣

10

票郵國民華中
REPUBLIC OF CHINA

Tajvan, 1985
Michel TW 1622

Taiwan, 1989
Michel TW 1861

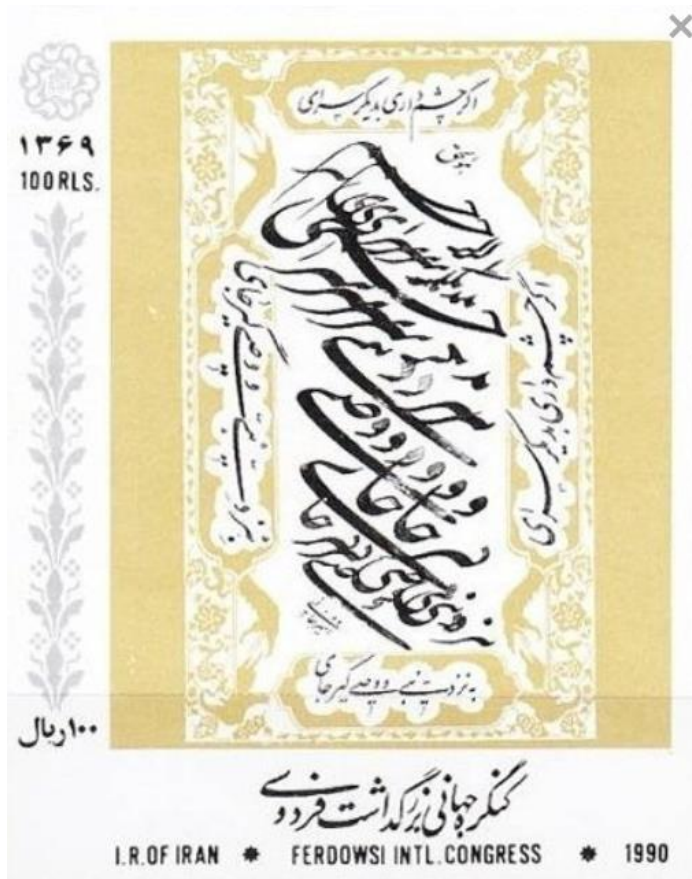
Tajvan, 1989
Michel TW 1863

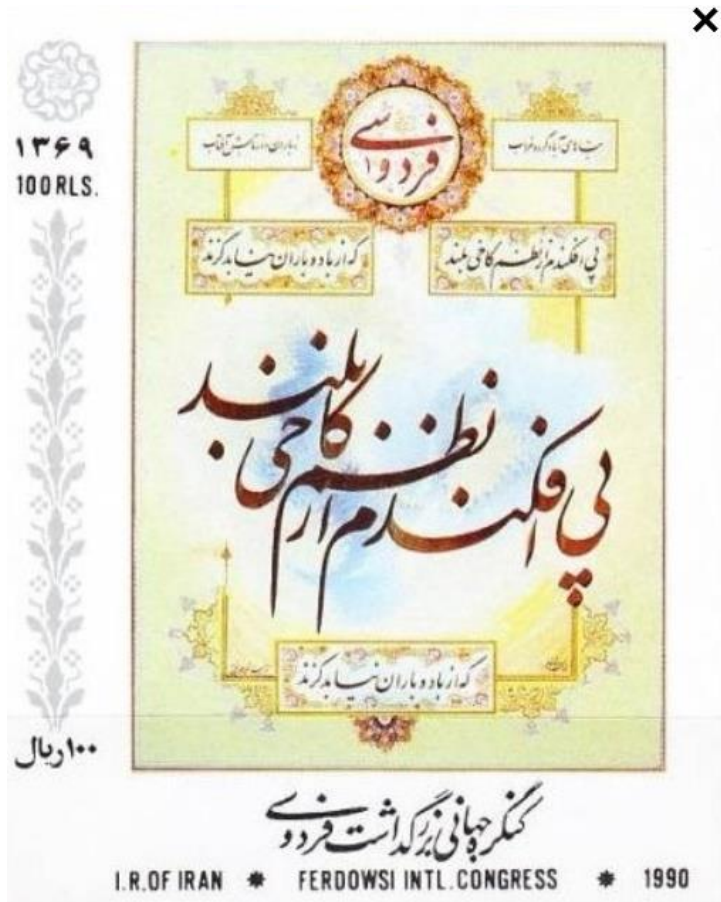
Taiwan, 1989
Michel TW 1864

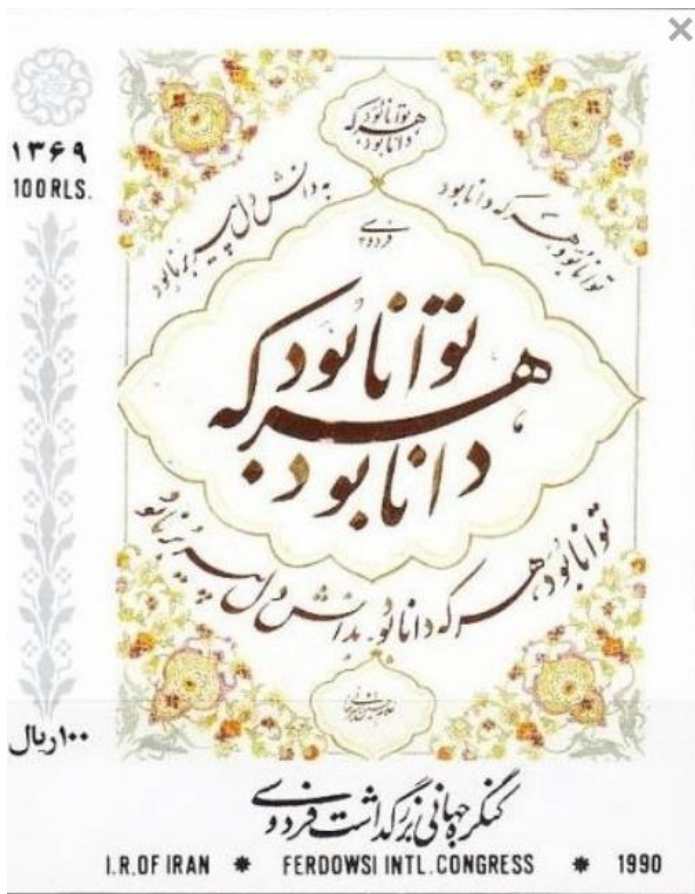
Taiwan, 1989
Michel TW 1865

Irán, 1990
 Michel IR BL24

Irán, 1990
Michel IR BL23

Irán, 1990
Michel IR BL22

Japan, 1990
Michel JP BL118

Japán, 1990
Michel JP BL119

Japán, 1990
Michel JP BL120

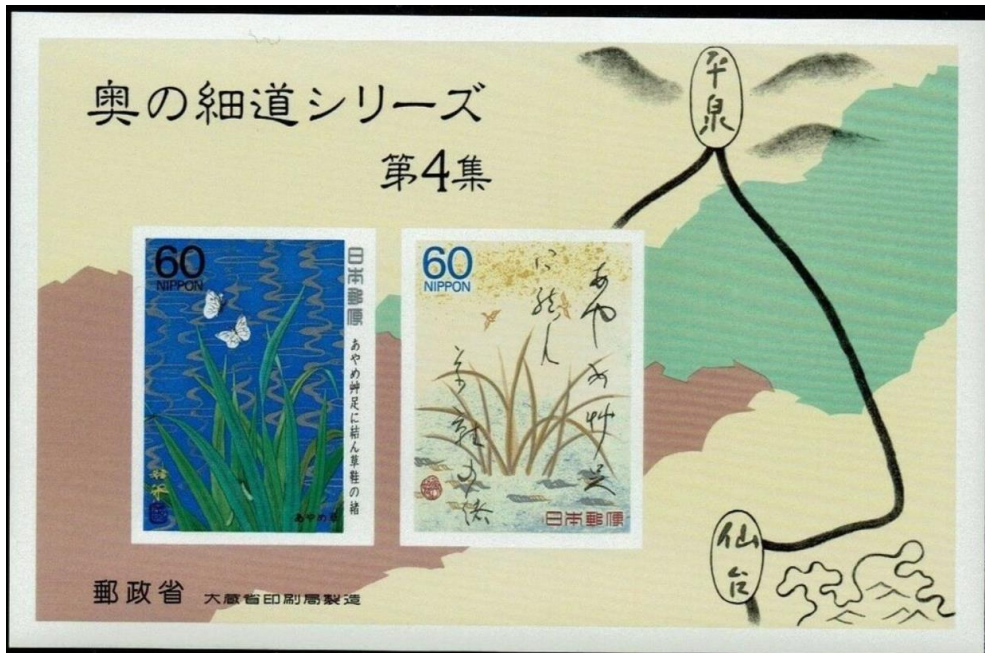
Japán, 1990
Michel JP BL121

Japán, 1990
Michel JP BL122

Japán, 1990
Michel JP BL123

Japán, 1990
Michel JP BL124

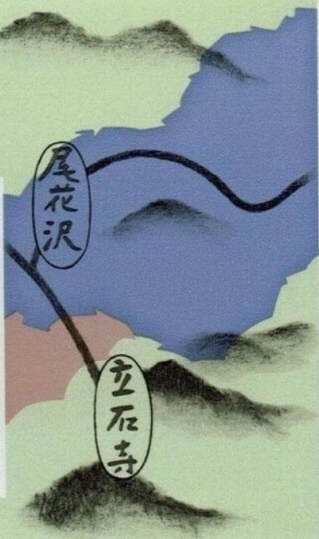

Japán, 1990
Michel JP BL125

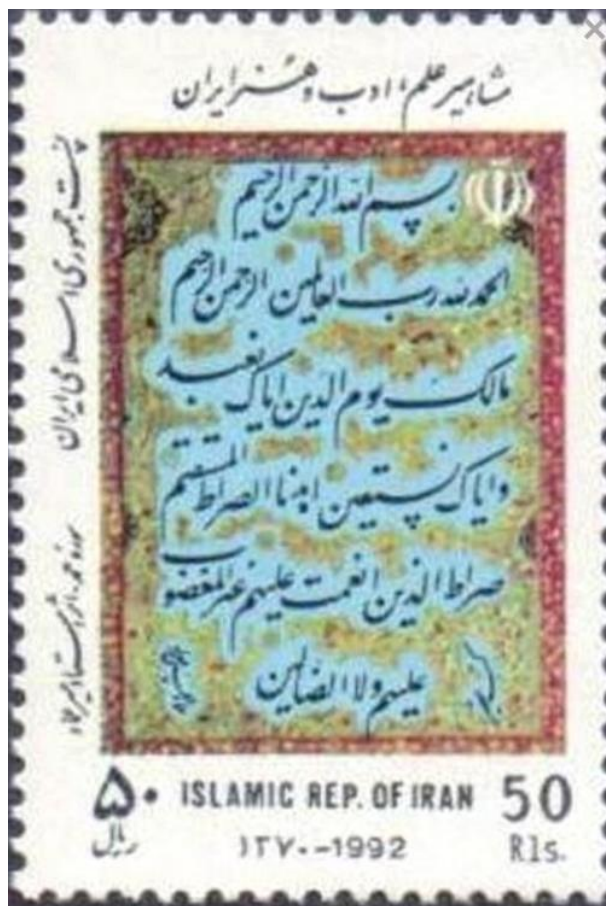
Japan, 1990
Michel JP BL126

奥の細道シリーズ
第5集

郵政省 大蔵省印刷局製造

Japán, 1990
Michel JP BL127

Irán, 1992
Michel IR 2493

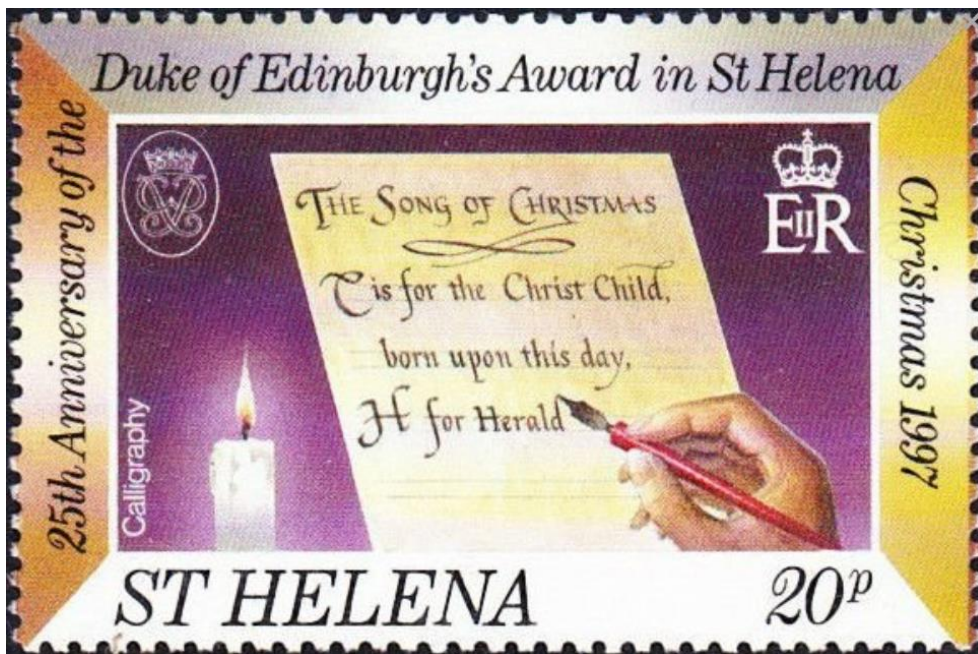
Kína, 1993
Michel CN 2511

Liechtenstein, 1993
Michel LI 1074

Szingapúr, 1996
Michel SG 796

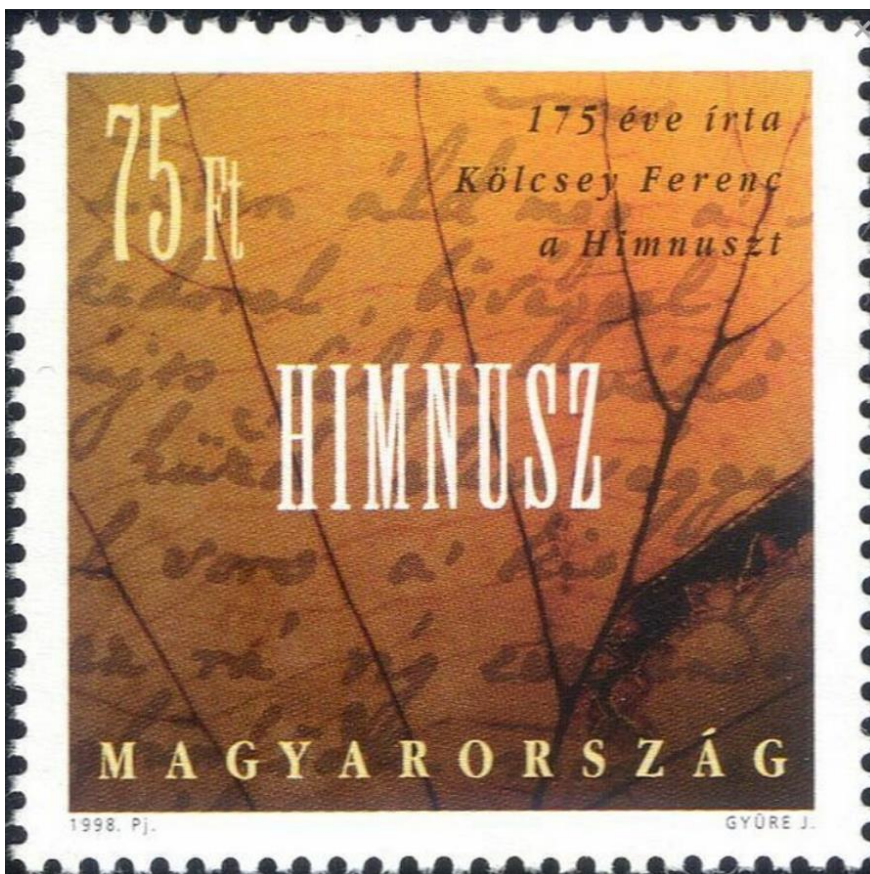

Szent Ilona, 1997

Michel SH 721

Magyarország, 1997
Michel HU 4448
Philatelia Hungarica Katalógus HU 4401

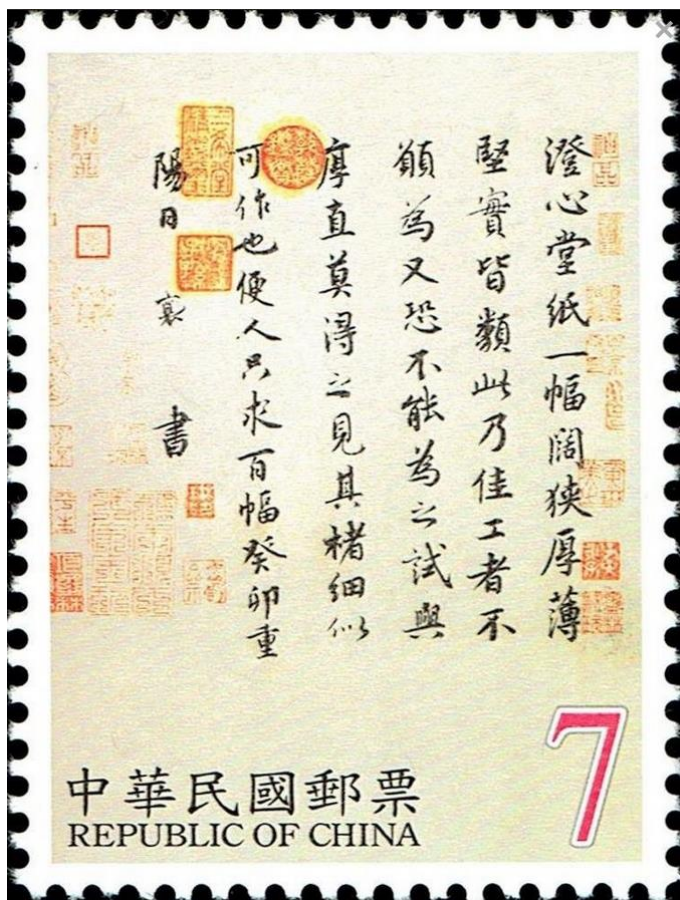
Magyarország, 1998

Michel HU 4474

Philatelia Hungarica Katalógus HU 4426

Magyarország, 1998
Michel HU 4485

Tajvan, 2000
Michel TW 2574

Makaó, 2000
Michel MO 1078

Makaó, 2000
Michel MO 1081

Israel, 2001
Michel IL 1640

Israel, 2000
Michel IL 1579

Kína, 2004
CN088.04

Kína, 2004
CN089.04

China, 2004
CN090.04

Kína, 2004

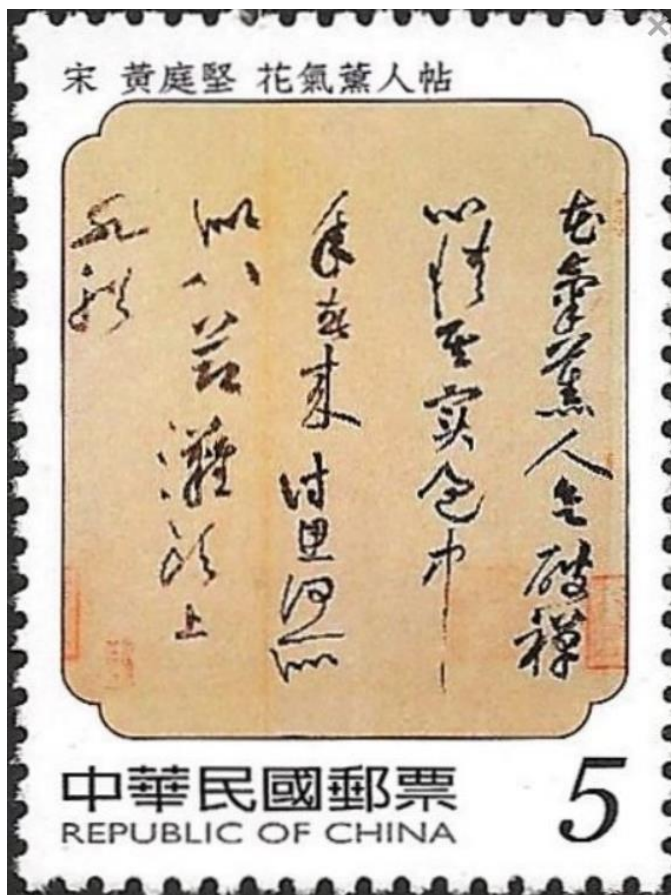
Jordânia, 2005
Michel JO 1880

Jordánia, 2005
Michel JO 1863

Magyarország, 2005
Michel HU 5018
Philatelia Hungarica Katalógus HU 4788

Taiwan, 2006
Michel TW 3152

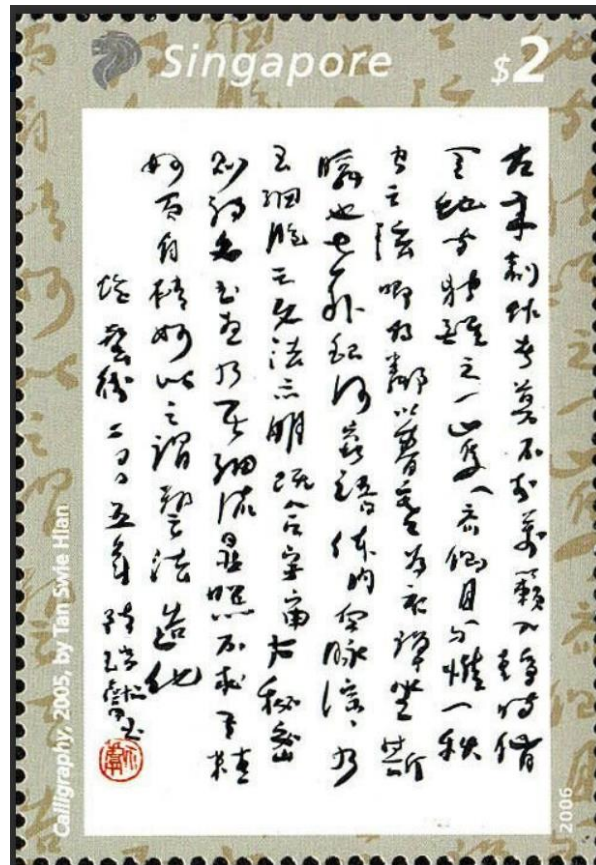
宋 米芾 蜀素帖

擬古
青松勁挺姿凌霄耻
屈盤種出枝葉上穿
連上松端秋花起瘴烟
旖旎室錦殿不事不
自立舒光射九、如見
吐子效鶴疑縮頸還
青松本無事安得保
歲寒

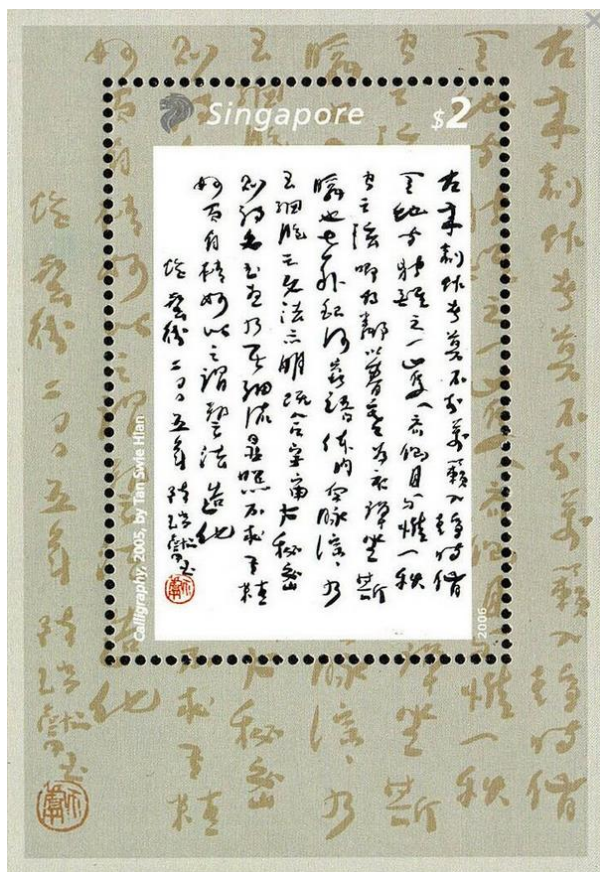
中華民國郵票
REPUBLIC OF CHINA

9

Tajvan, 2006
Michel TW 3153

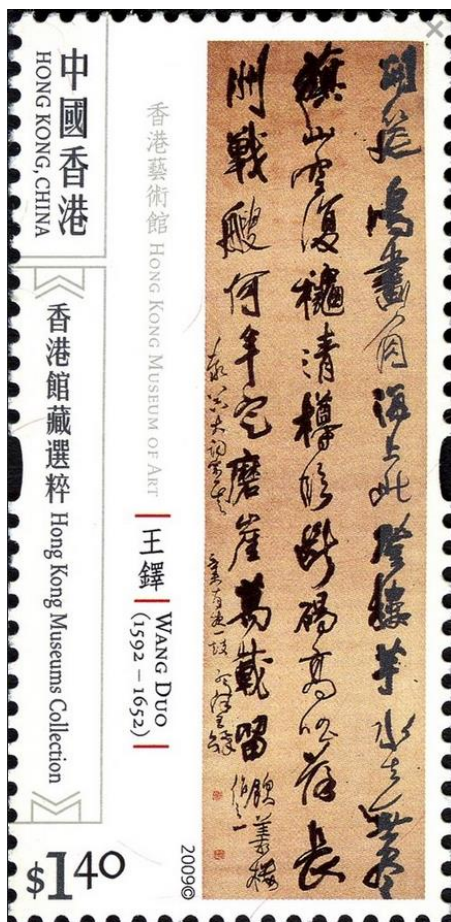
Szingapúr, 2006
 Michel SG 1534

Szingapúr, 2006

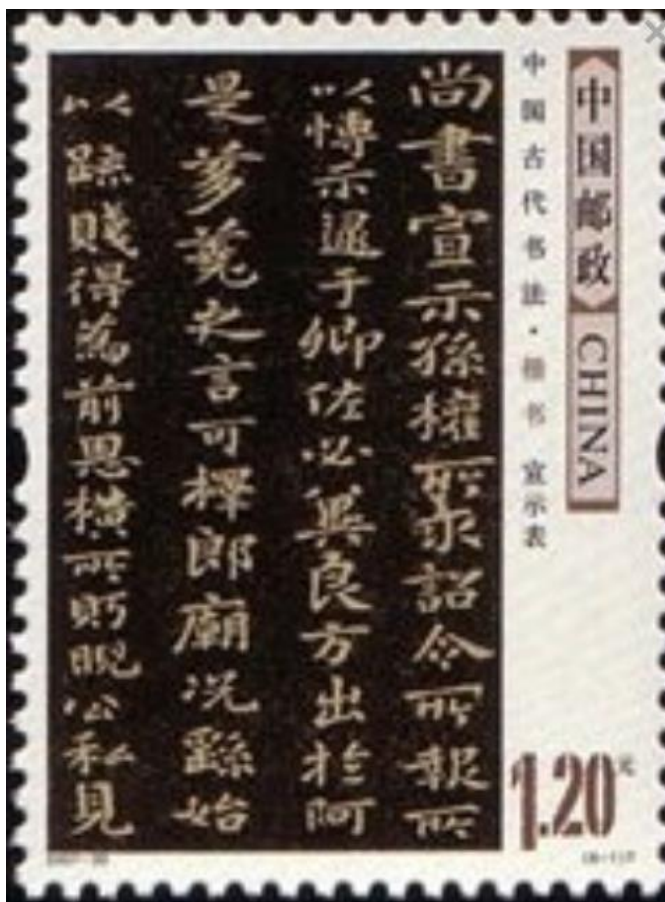
Luxemburg, 2007
Michel LU 1759

Hongkong, 2009
Michel HK 1517

Irán, 2009
Michel IR 3153

Kína, 2010
 Michel CN 3906

Kína, 2010
Michel CN 3907

Kína, 2010
Michel CN 3908

Kína, 2010
Michel CN 3909

Kína, 2010
Michel CN 3910

Kina, 2010
Michel CN 3911

Japán, 2010
Michel JP 5367

Japán, 2010
Michel JP 5368

Japán, 2010
Michel JP 5369

Japán, 2010
Michel JP 5370

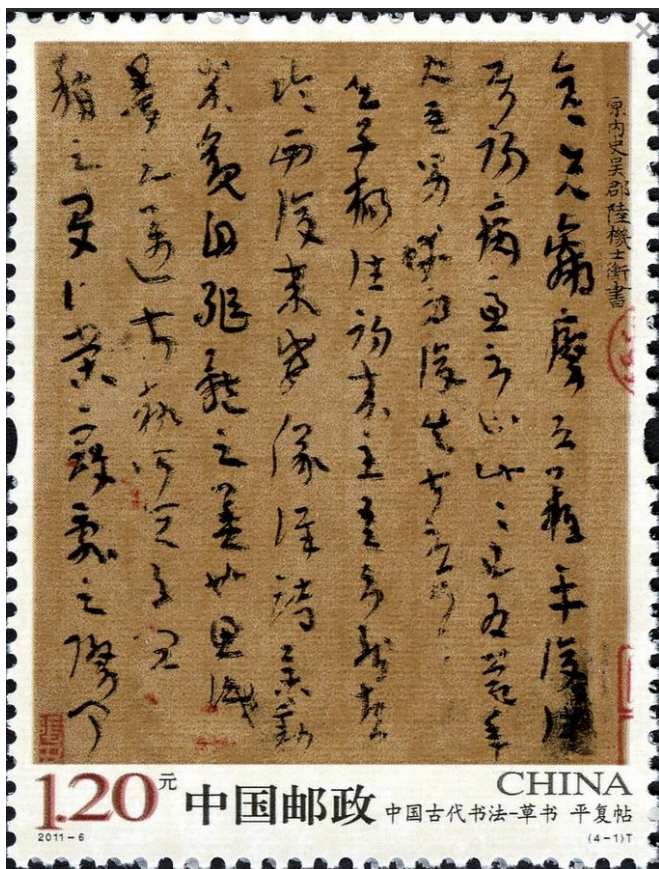
Japán, 2010
Michel JP 5371

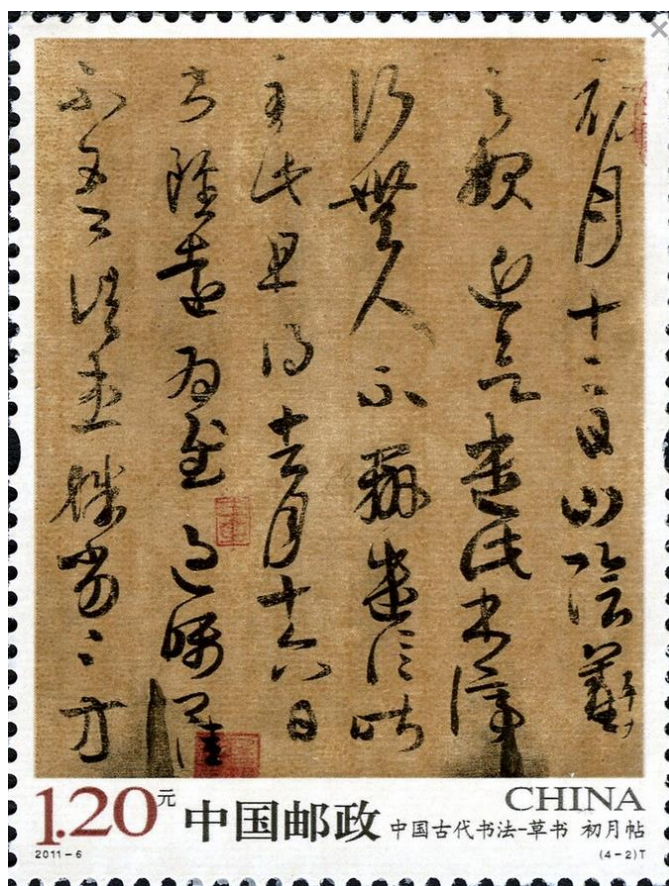
Japán, 2010
Michel JP 5372

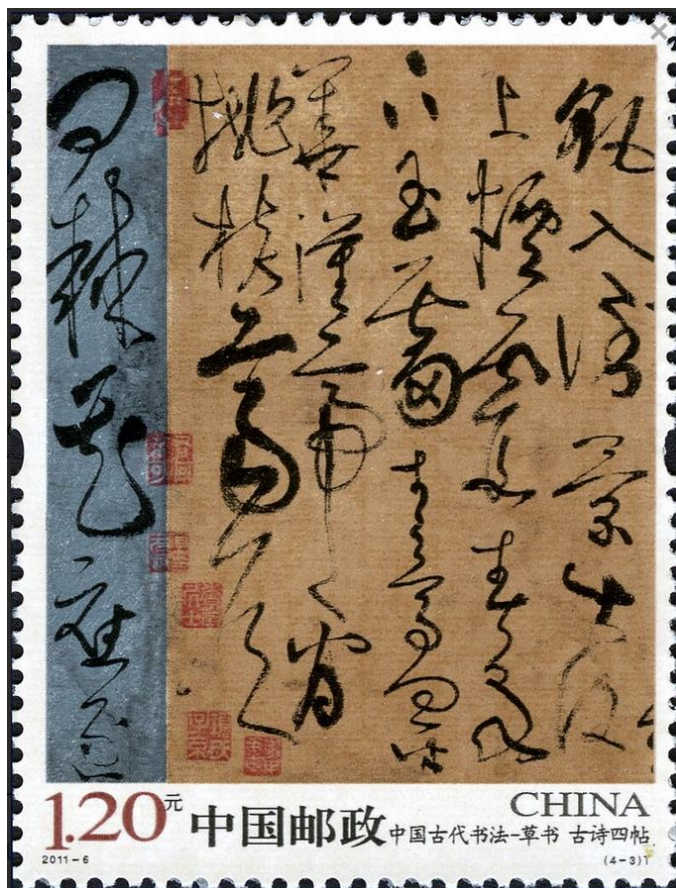
Ukraina, 2010
Michel UA 1072

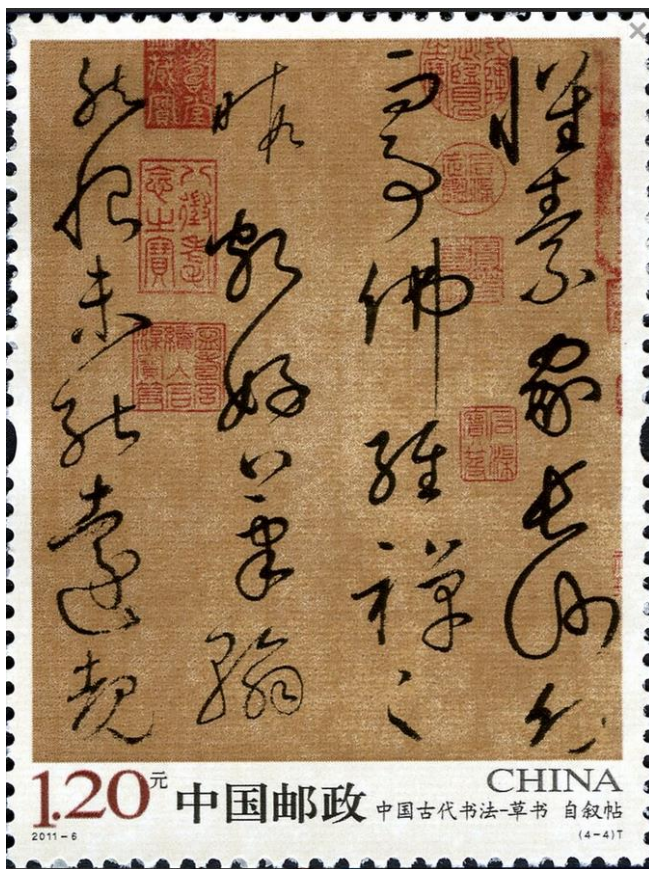
Kína, 2011
 Michel CN 4233x

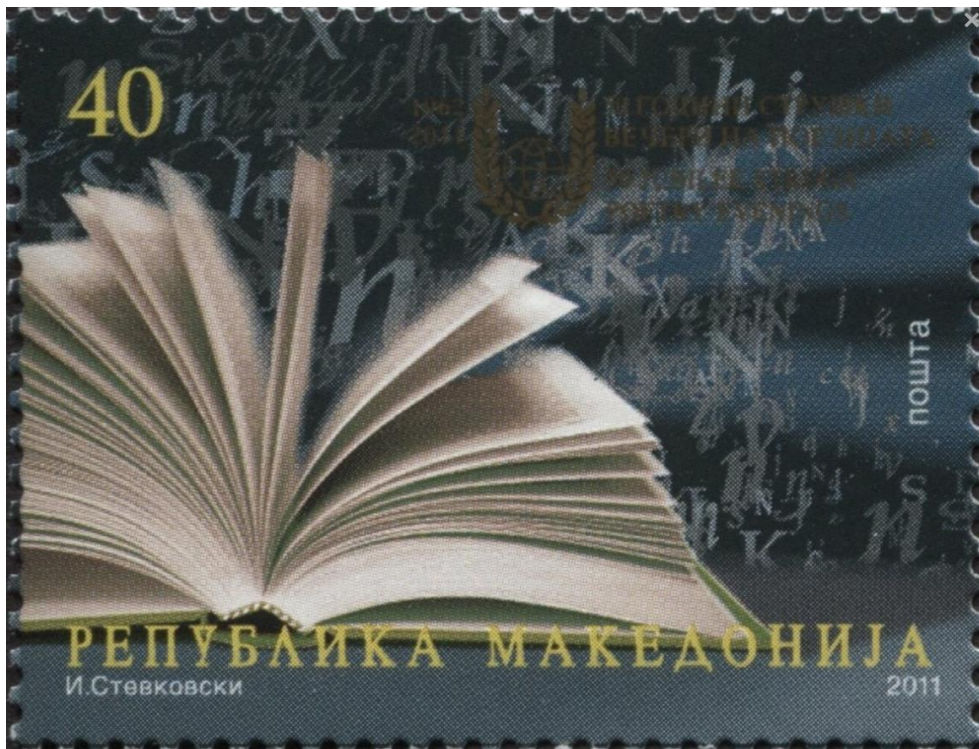
Kína, 2011
Michel CN 4234x

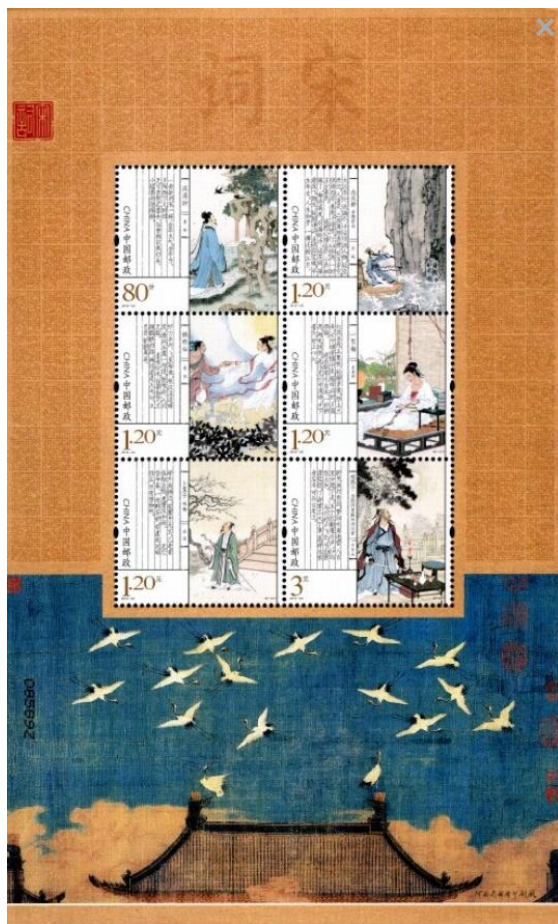
Kina, 2011
Michel CN 4235x

Kína, 2011
Michel CN 4236x

Észak-Macedónia, 2011
Michel MK 597

Kína, 2012
Michel CN 4391x-4396xKB

Wallis és Futuna, 2012
Michel WF 1048

Bissau-Guinea, 2013

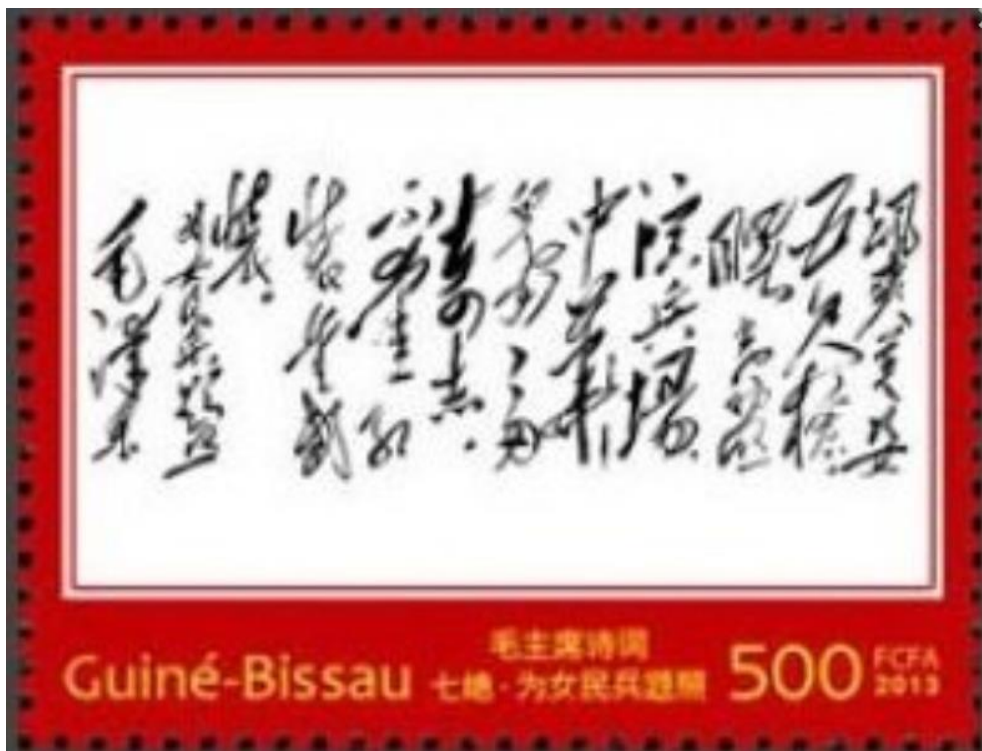
Michel GW 6507

Bissau-Guinea, 2013
 Michel GW 6508

Bissau-Guinea, 2013
Michel GW 6509

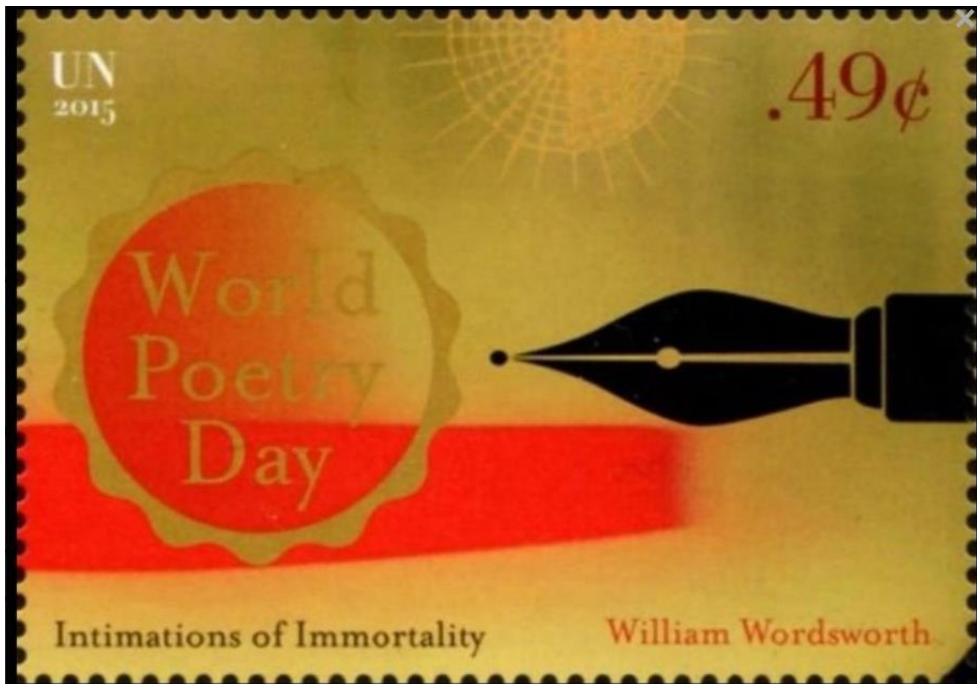
Bissau-Guinea, 2013
Michel GW 6510

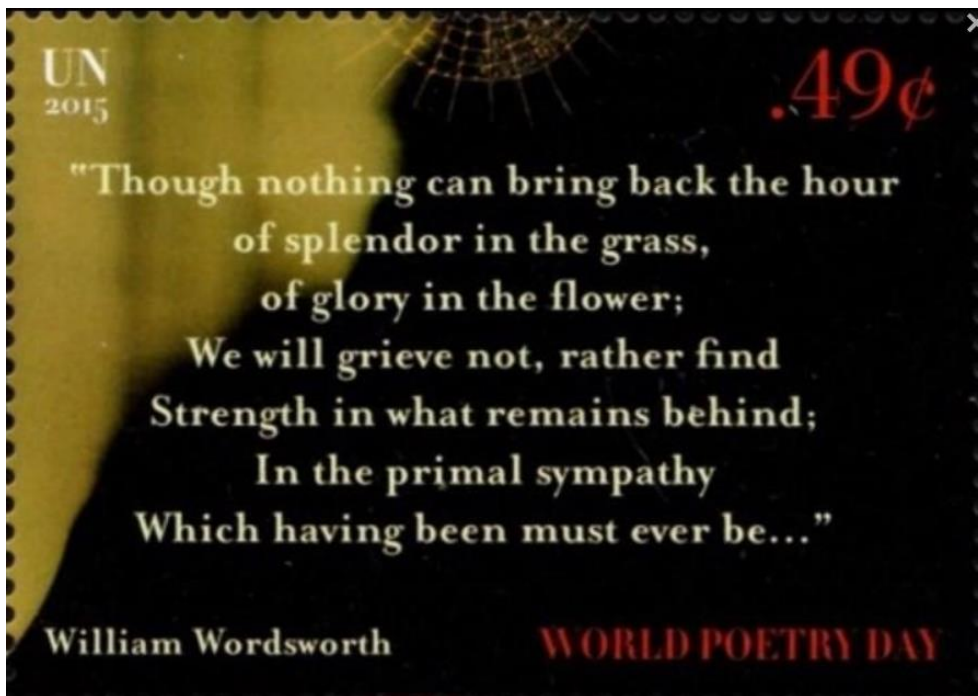
Tunézia, 2013
Michel TN 1805

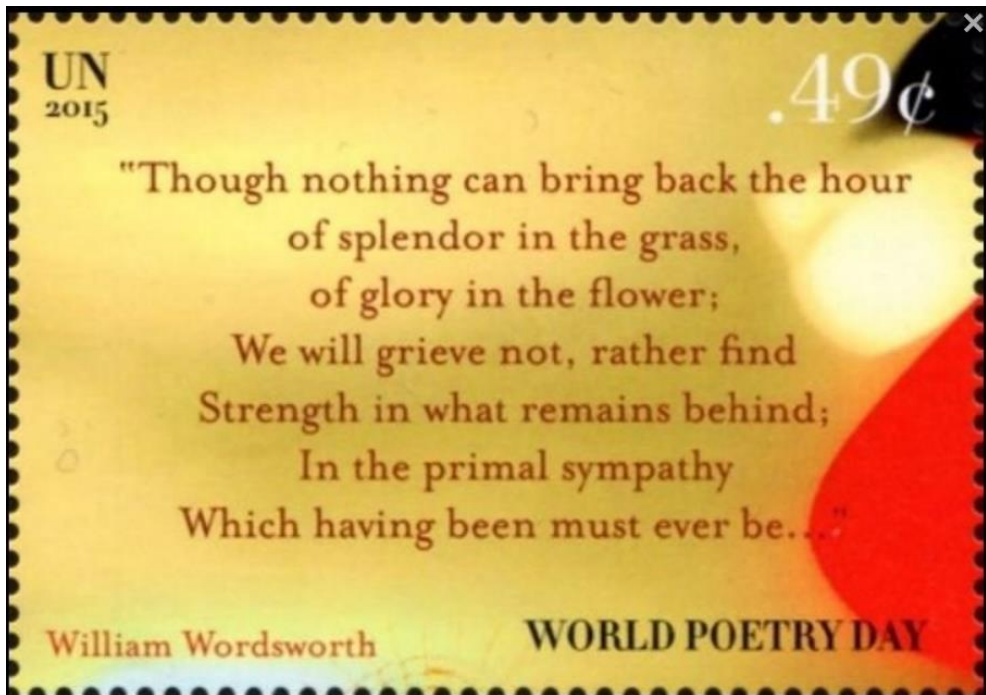
Kína, 2015
Michel CN 4747

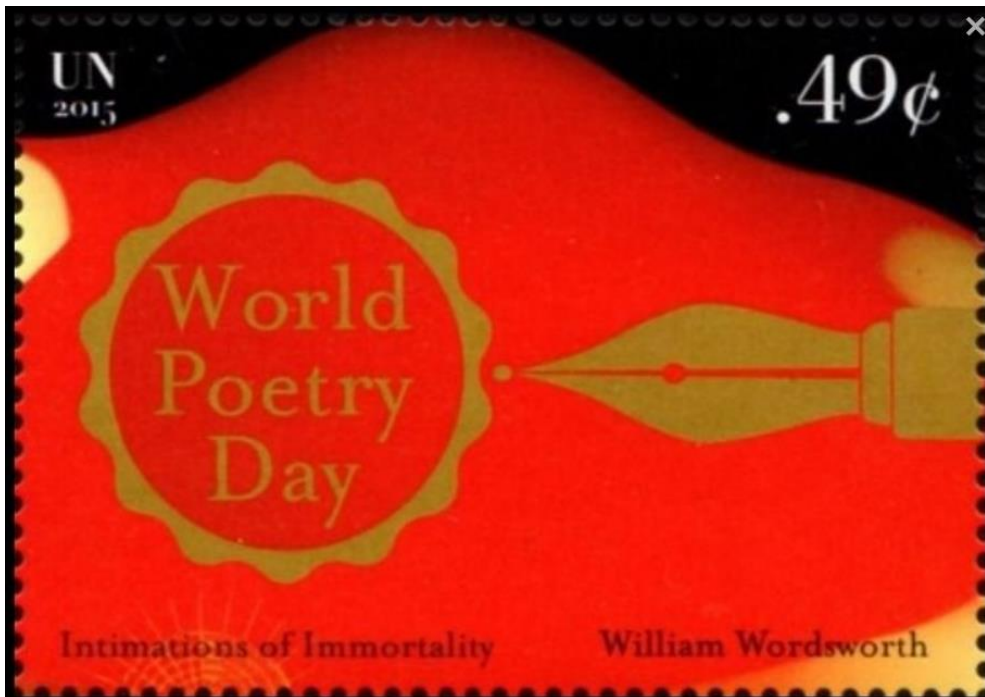
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
Michel NT-NY 1453

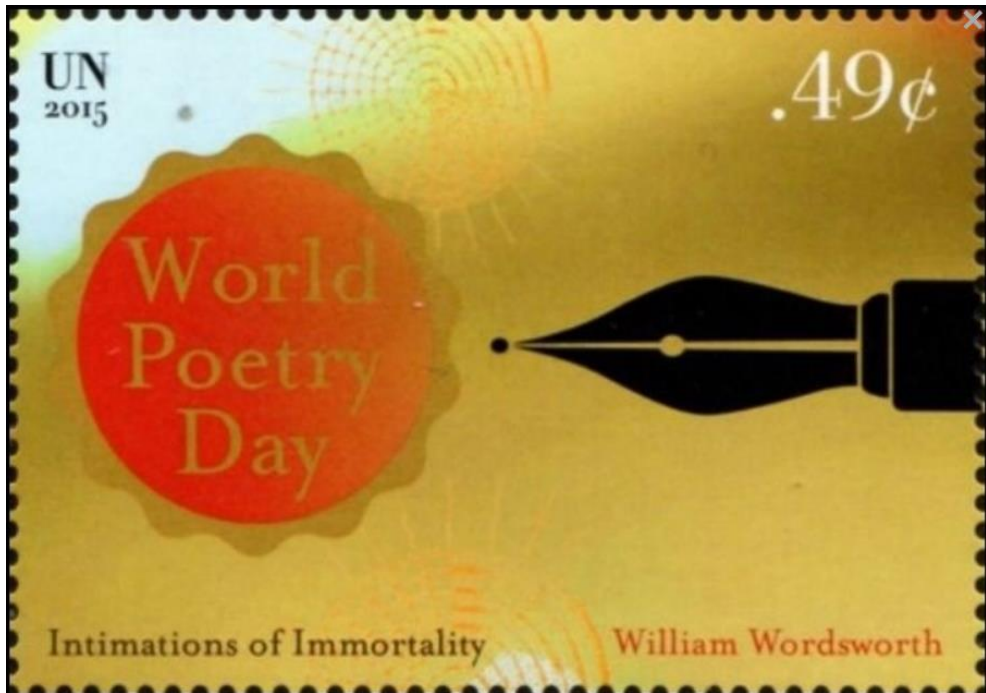
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
Michel NT-NY 1454

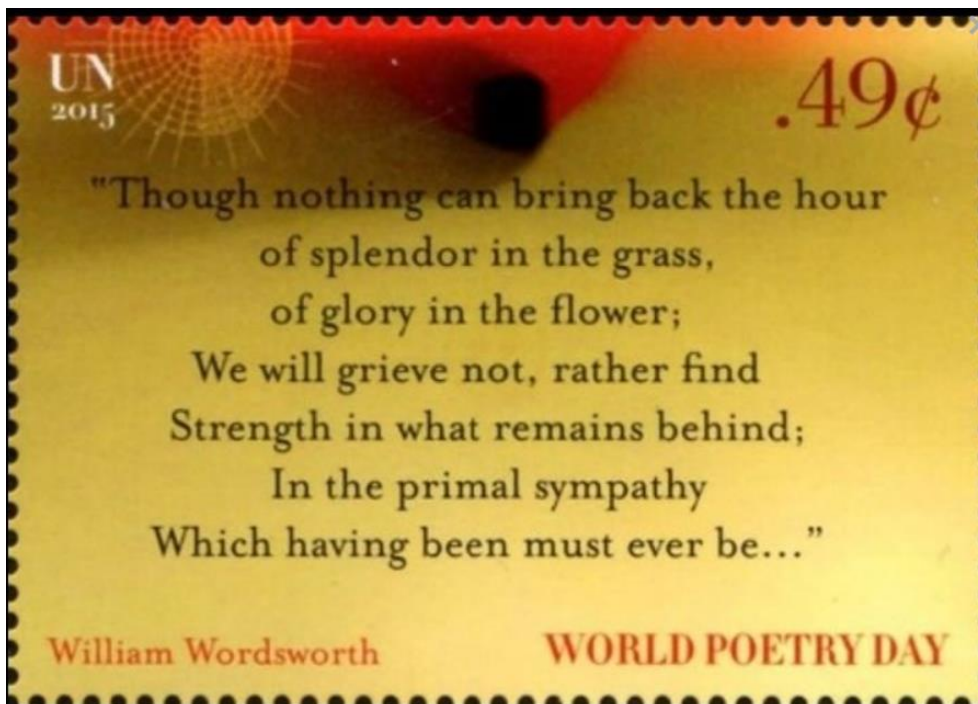
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
Michel NT-NY 1455

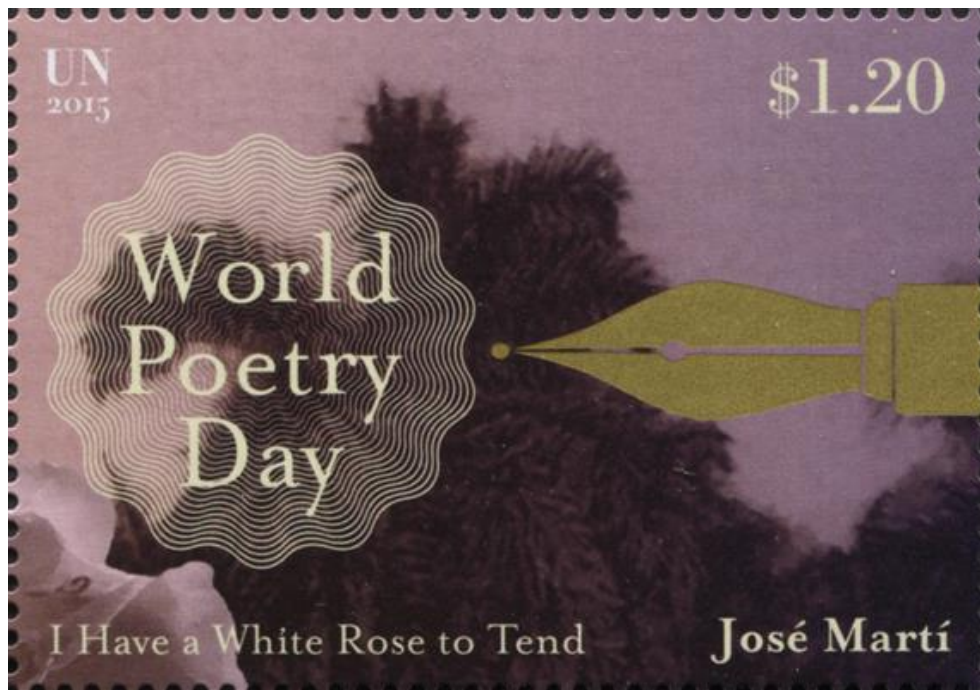
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
Michel NT-NY 1456

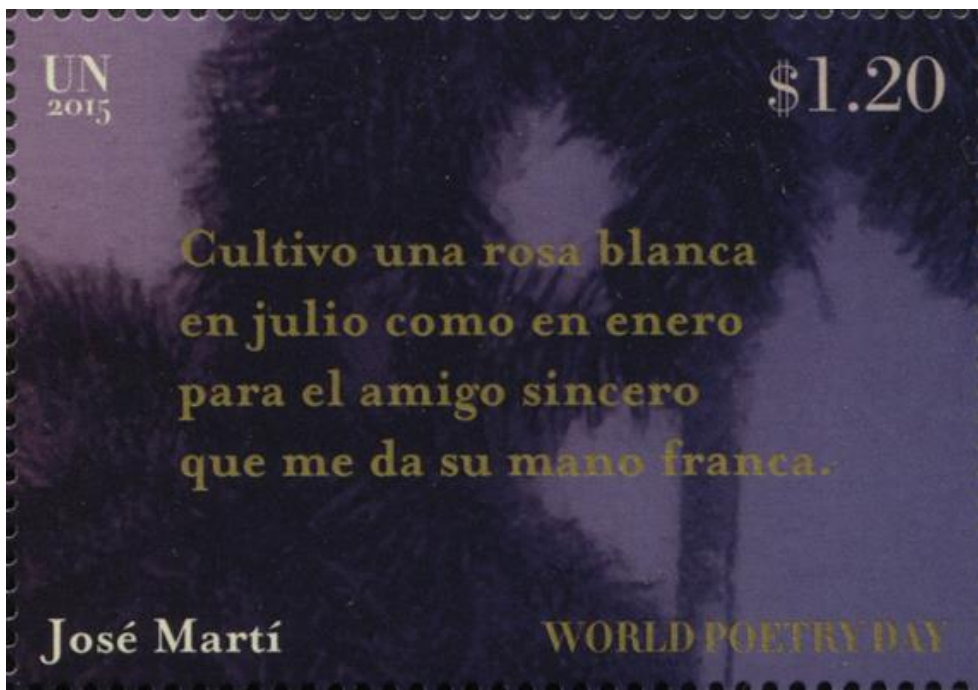
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
Michel NT-NY 1457

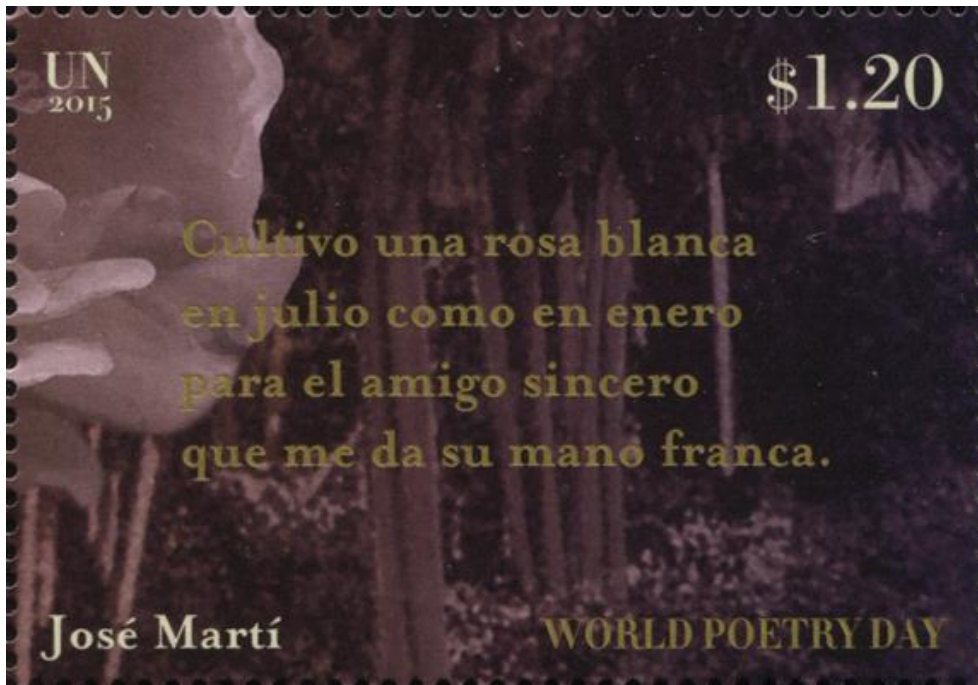
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
Michel NT-NY 1458

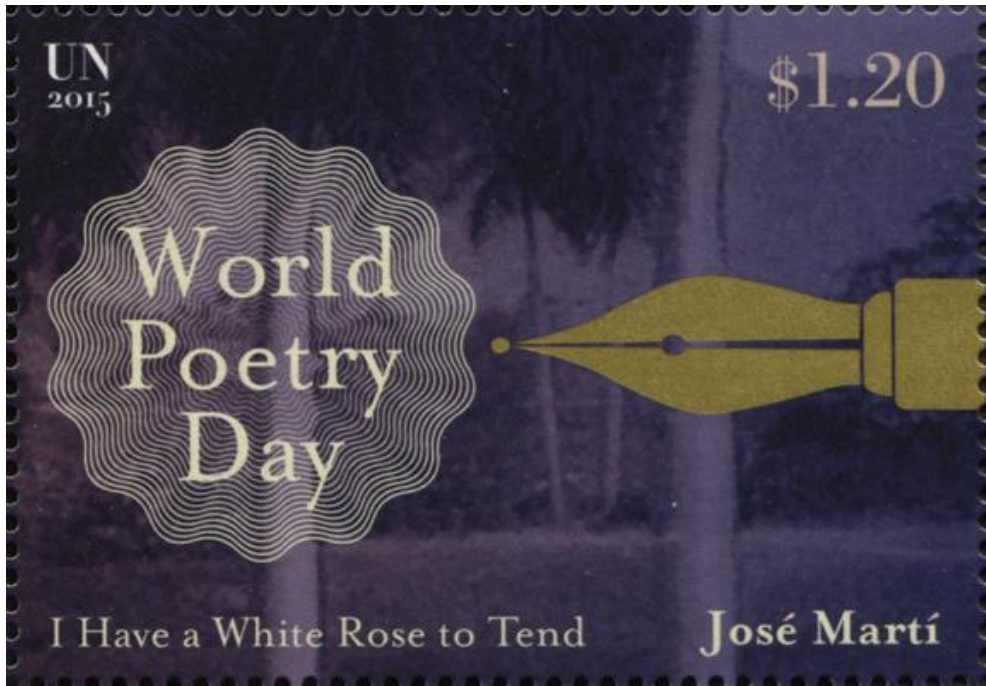
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN115.15

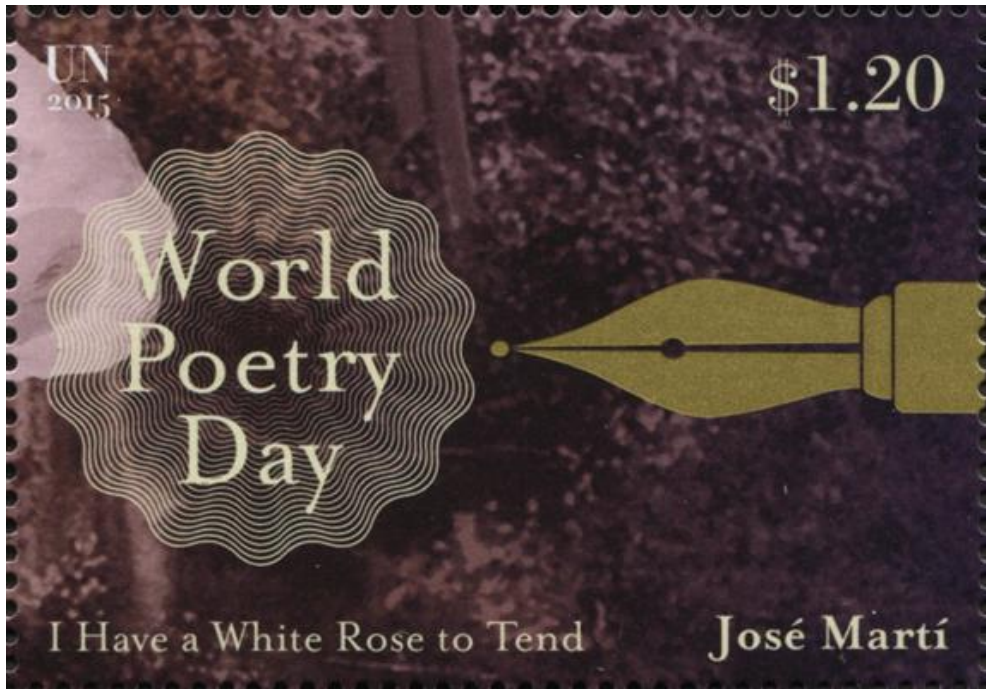
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN116.15

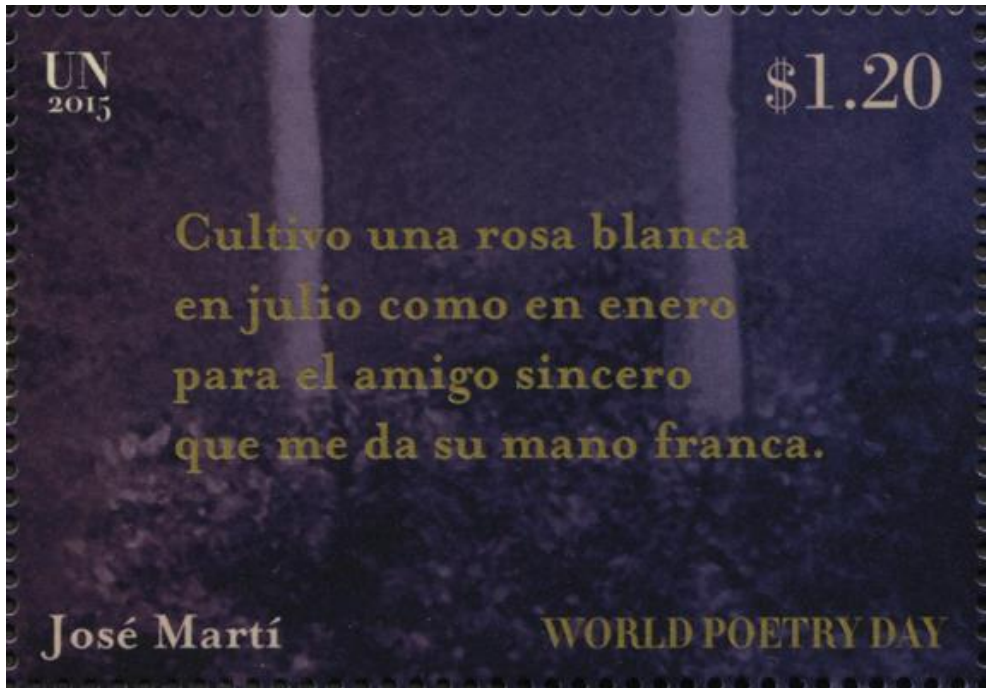
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN117.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN118.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN119.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN120.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN209.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN210.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN211.15

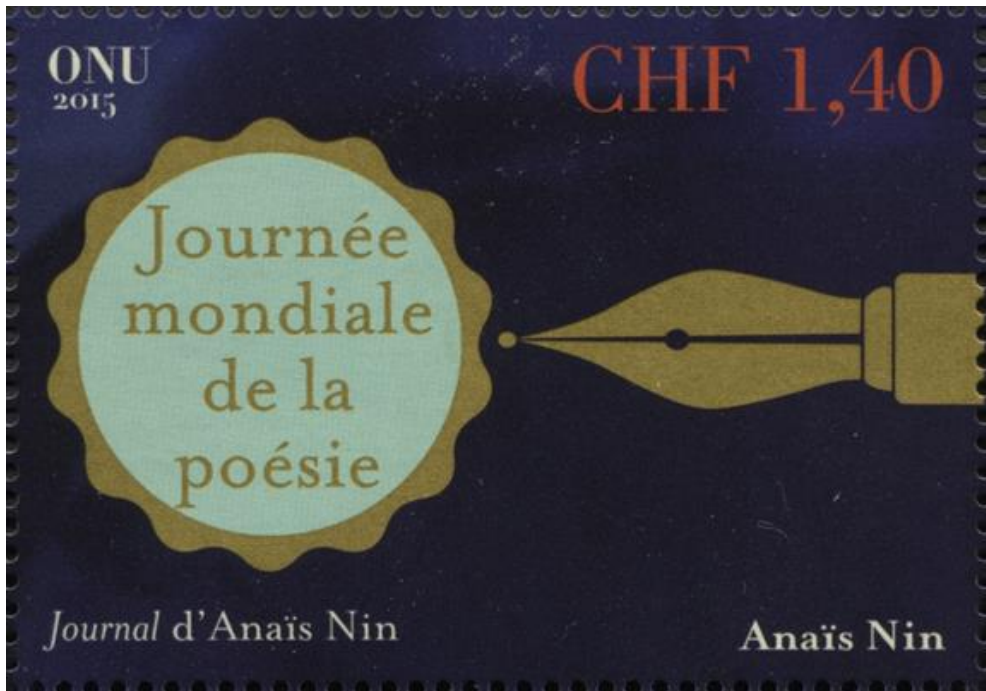
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN212.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN213.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN214.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN215.15

ONU
2015

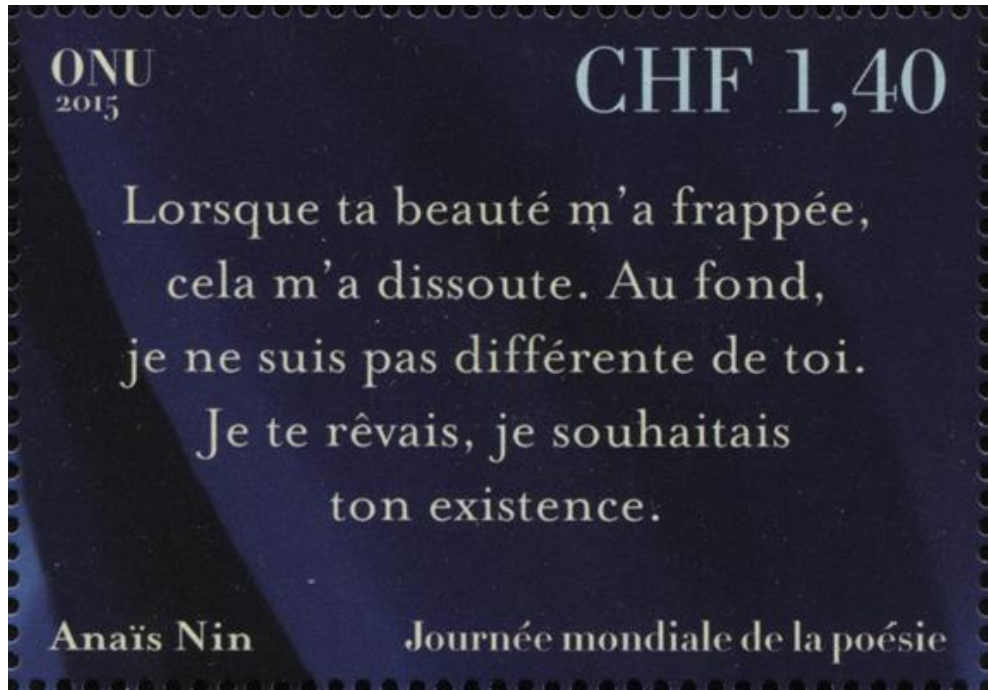
CHF 1,40

Lorsque ta beauté m'a frappée,
cela m'a dissoute. Au fond,
je ne suis pas différente de toi.
Je te rêvais, je souhaitais
ton existence.

Anaïs Nin

Journée mondiale de la poésie

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN216.15

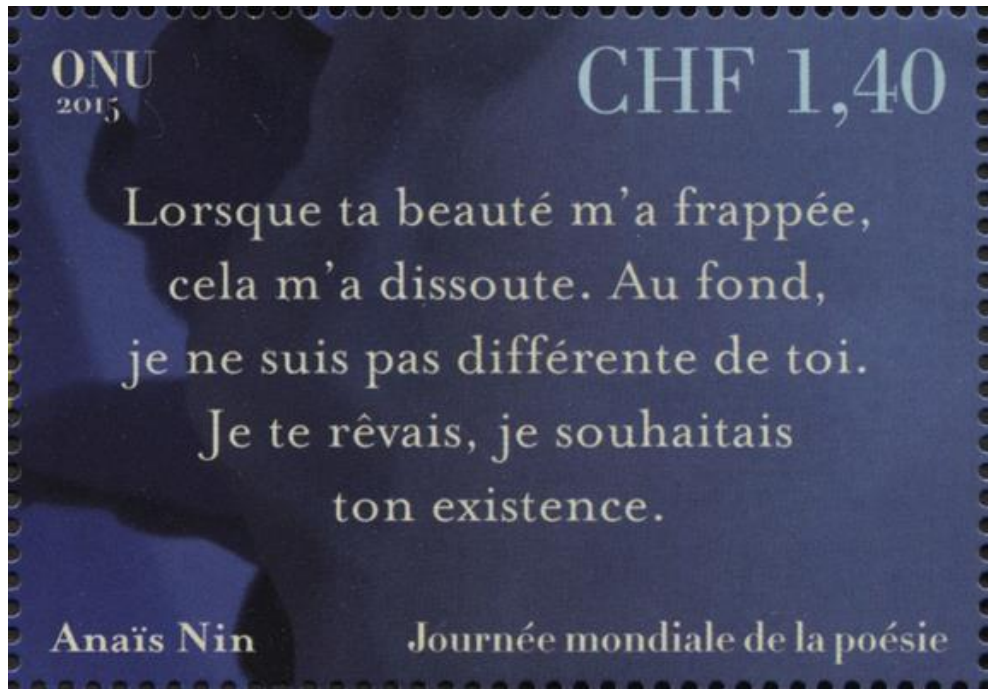
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN217.15

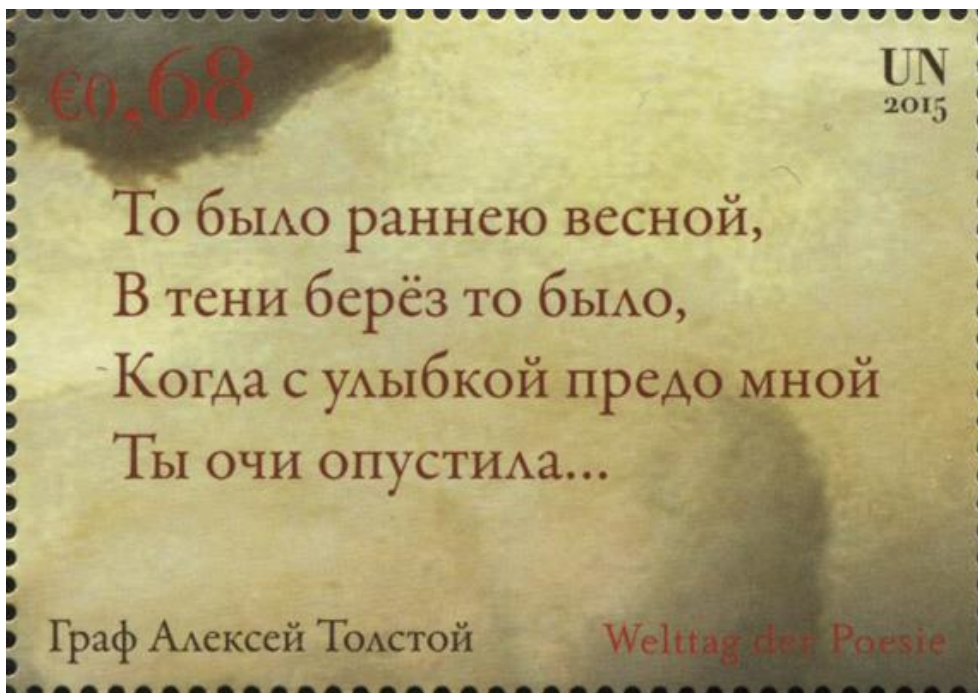
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN218.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN219.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN220.15

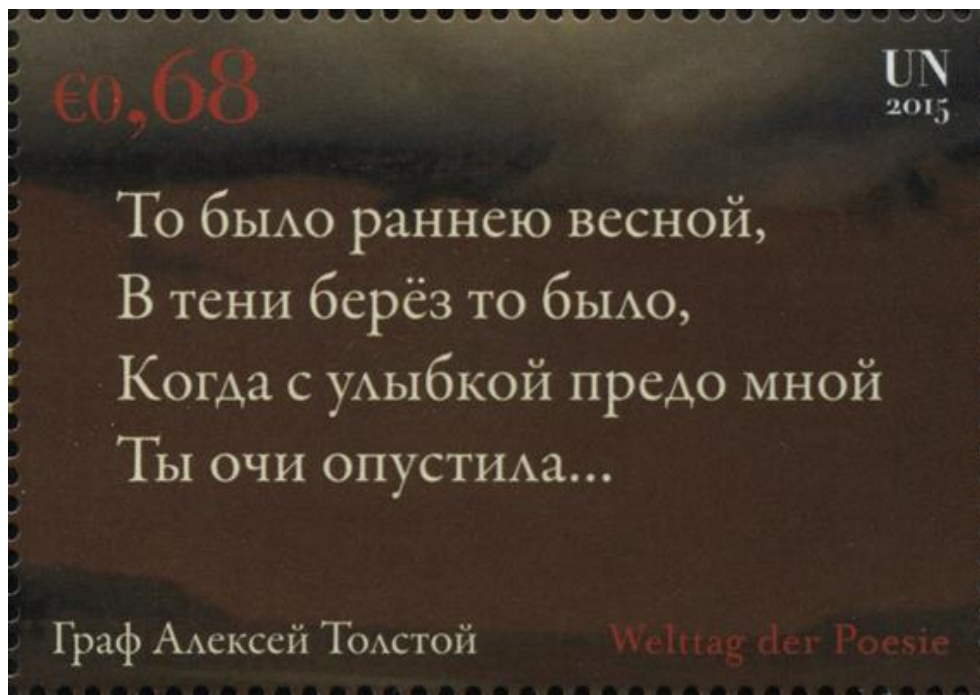
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN309.15

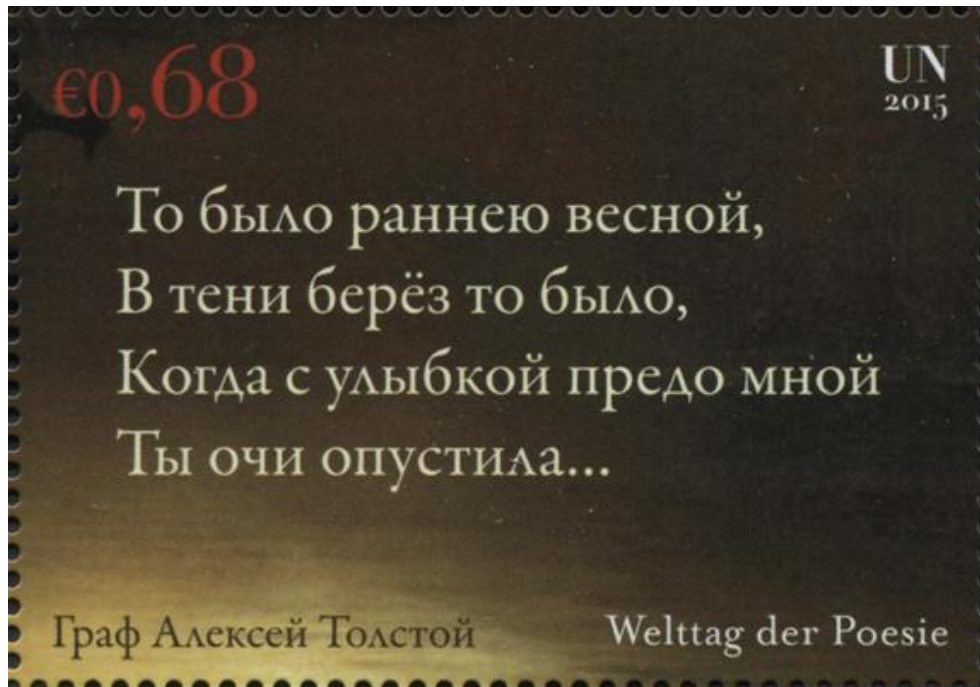
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN310.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN311.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN312.15

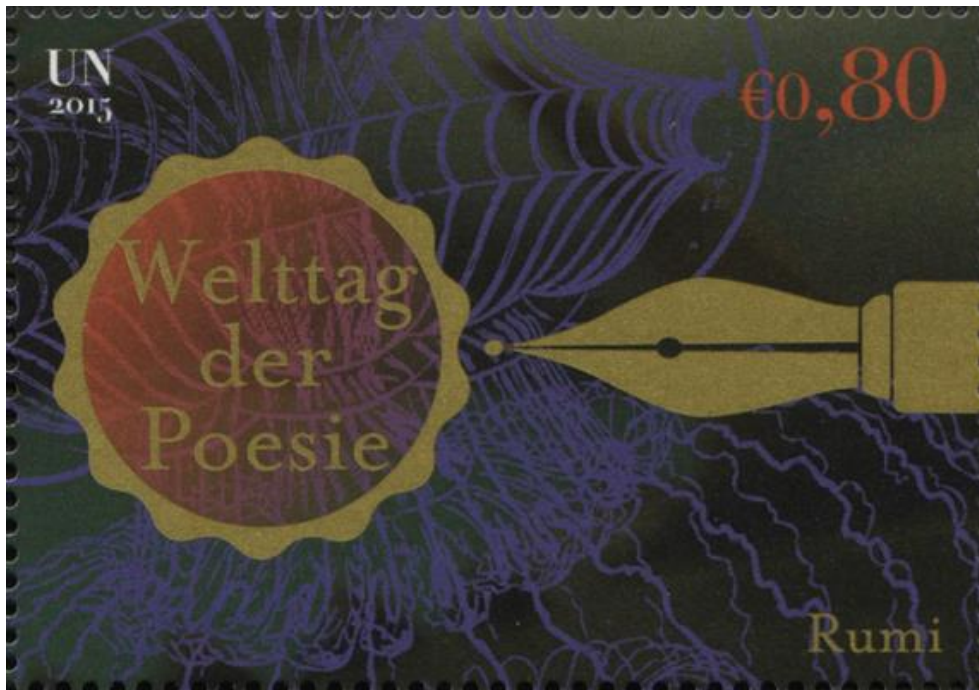
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN313.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN314.15

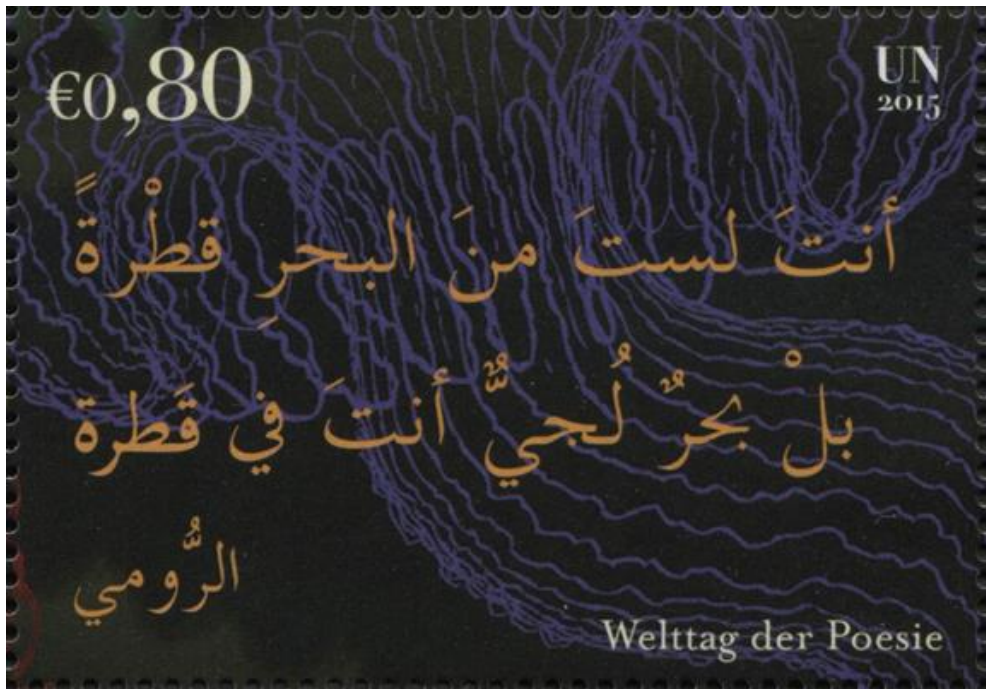
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN315.15

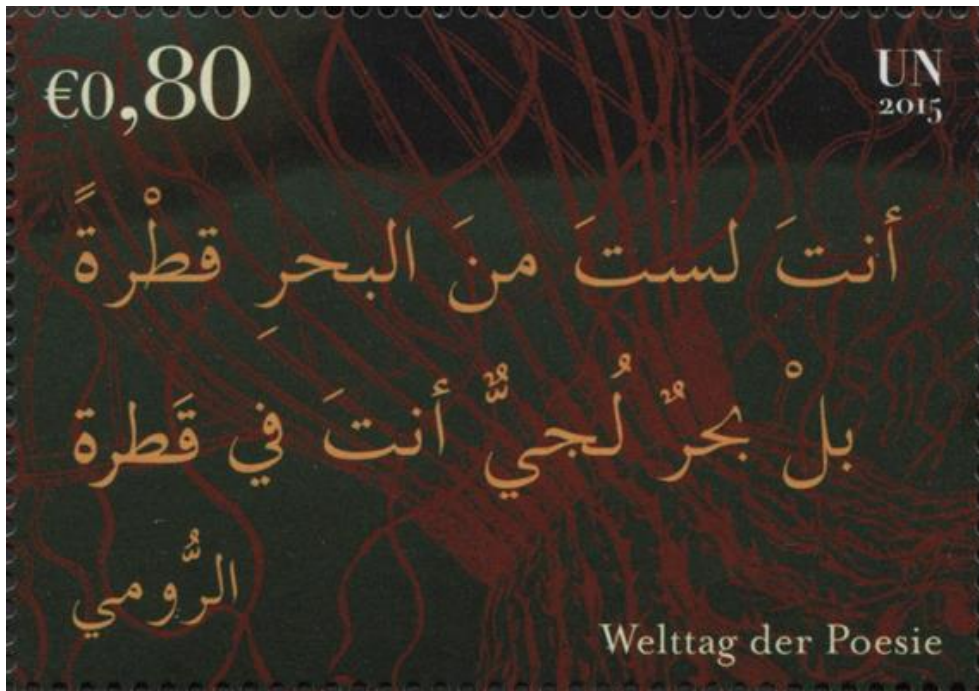
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN316.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN317.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN318.15

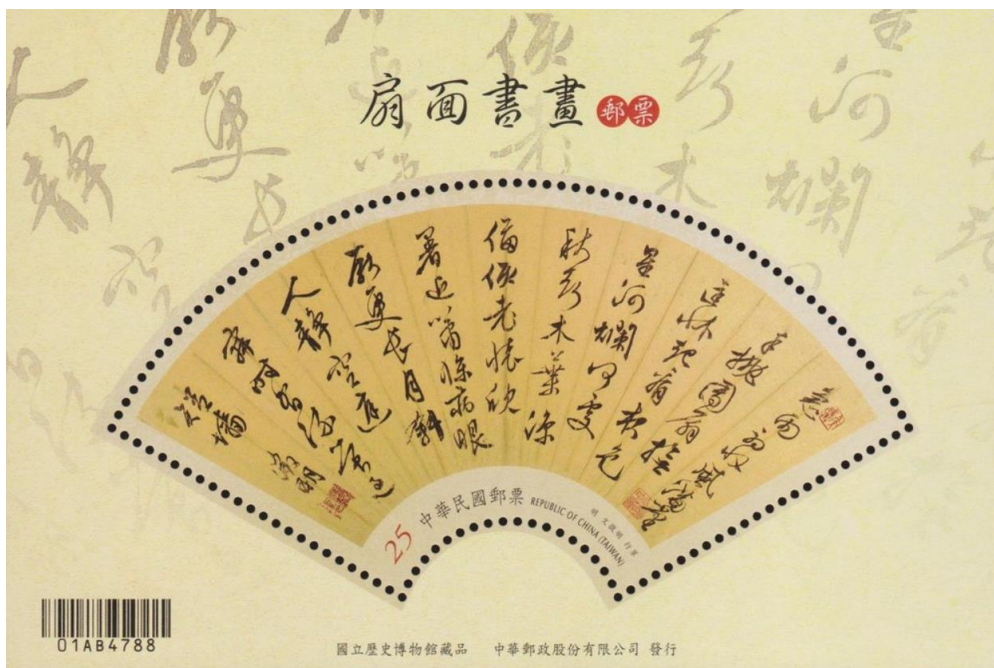
Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN319.15

Egyesült Nemzetek Szervezete – New York, 2015
WADP UN320.15

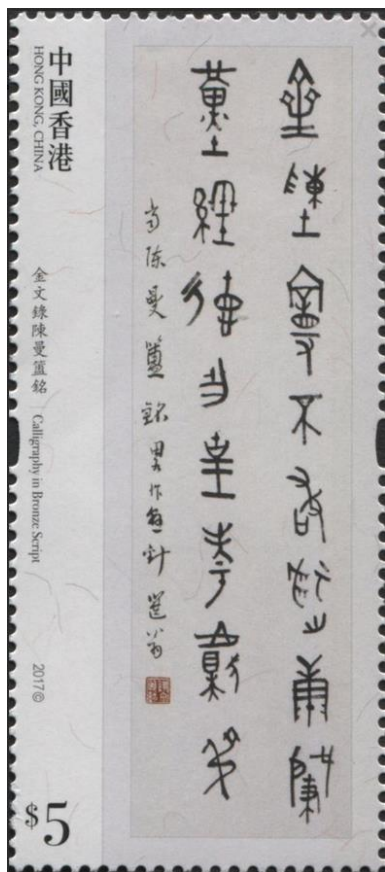
Izrael, 2016
Michel IL 2525

Tajvan, 2016
Michel TW BL199

Hongkong, 2017
Michel HK 2137

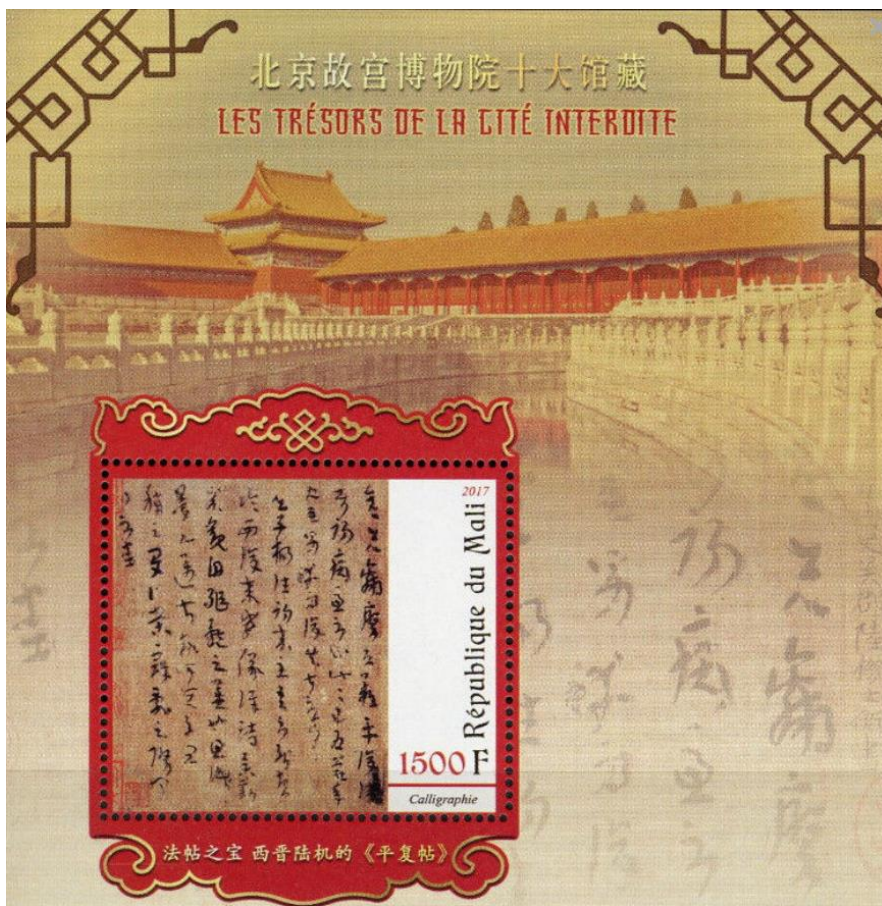
Hongkong, 2017
Michel HK 2140

Hongkong, 2017
Michel HK 2141

Hongkong, 2017
Collect HK 2017.09.05-1

Mali, 2017 (kétes legitimitású bélyeg)
Colnect ML 2017-124

Tunézia, 2018
Michel TN 1965

Mongolia, 2019
Michel MN 4089

Tajvan, 2019
Michel TW 4309

Taiwan, 2019
Michel TW 4310

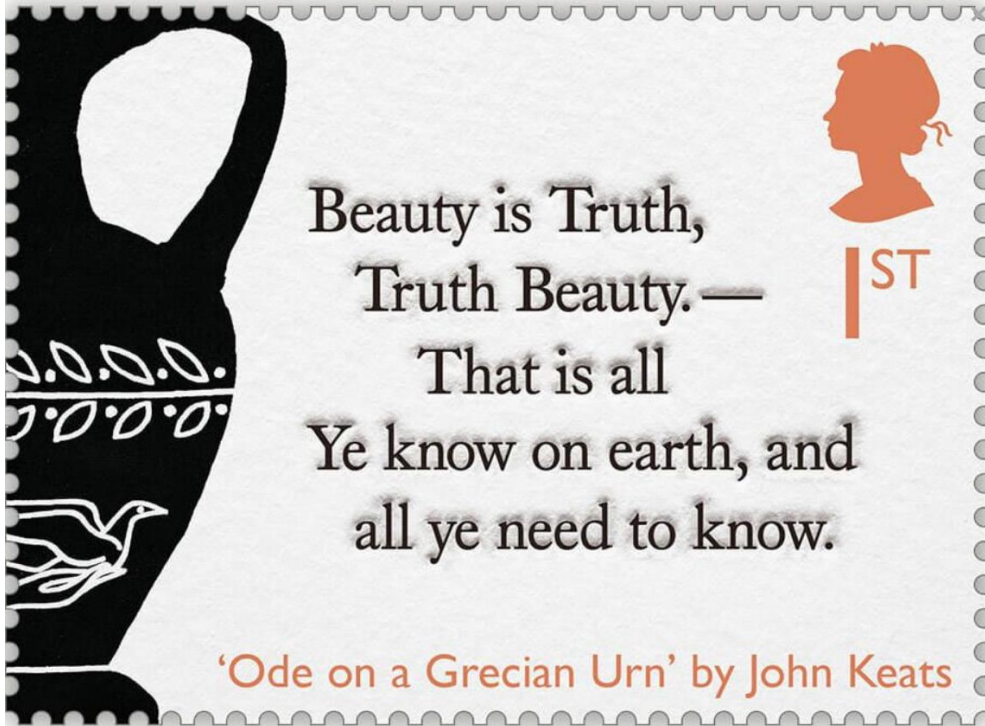
Tajvan, 2019
Michel TW 4311

Tajvan, 2019
Michel TW 4312

România, 2020
Michel RO 7714

Egyesült Királyság, 2020
Michel GB 4568

Makaó, 2020
WADP MO045.20

Makaó, 2020
WADP MO046.20

Makaó, 2020
WADP MO047.20

Makaó, 2022
WADP MO058.22

Makaó, 2022
 WADP MO059.22

Makaó, 2022
WADP MO060.22

Makaó, 2022
 WADP MO061.22

Makaó, 2022
WADP MO062.22

